8672

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకాశితము-౨౫

శ్రీరస్తు

ఈశానసంహిత

మొదటి కూర్పు

వెల 8 అణాలు

శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-ఈశానసంహిత.

—♦ పీఠిక ♦—

శ్రీపరమేశ్వరానుగ్రహమువలన ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి యత్నమో, ఘనసత్త్రమునుపుణ్యమో నా కాలమువరమునను శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు రచించిన శివరాత్రిమాహాత్మ్యము ఆంధ్రమహాశయుల హస్తములలంకరించినది. చెన్నపురి దొరతనమువారి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమువారి యమూల్యసంగ్రహమున స్కాందపురాణాంతర్గతమగు ఈశానసంహిత లభించినది. శ్రీనాథుఁడు రచించిన శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకు ఈశానసంహిత మూలమని శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునందే కలదు. పుస్తకముల సేకరించి ప్రాచ్యపుస్తకభాండాగారమున నిలువఁజేయు దొరతనమువారి పనిగాని ముద్రించి ప్రకటించుట వారి కవసరముగాదు. శివరాత్రిమాహాత్మ్యము చదివినవారికి ఈశానసంహితావిషయపరిజ్ఞానమునకై యత్యావశ్యకమే. కావున దానివిషయమై కొంచెము వ్రాయవలసివచ్చినది. సుమారు పదిపంద్రెండేండ్లకుఁబూర్వము ఓరియంటల్ లైబ్రరీ పండితులు సుగృహీతనామధేయులు బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఈశానసంహిత లభించినదనియు, నూఱుశ్లోకముల గ్రంథము నాలుగాశ్వాసములుగాఁ బెంచి యనువదించినాఁడనియు నింక నొక్కయాశ్వాస ముండవలయుననియు, నాకు జాబుమూలమునఁ దెలిపియుండిరి. ఆవిషయము నేనొక వ్యాసములోఁ బ్రకటించియు నుంటిని. ఆగ్రంథమును శ్రీశాస్త్రిగారాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తున కొసఁగిరి. దానిపై నొక విమర్శనవ్యాసము నాచే వ్రాయింపుఁడనికూడ నాకు పరిషత్తునకు వ్రాసిరఁట. పరిషత్తువారు ఆప్రకారమే నన్ను నియోగించుట జరిగినది. తొలుతనెల్ల శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకుఁ బ్రతి వ్రాసి పత్రికలోఁ బ్రకటించి, అది పుస్తకరూపమునఁ బ్రకటింపఁబడినపుడు దానికి బీఠిక వ్రాసి, తరువాత ననేకవివాదములకు గుఱియైన నాకిష్ట

డీ విమర్శనము వ్రాయుట తటస్థపడుట విచిత్రముగానే యున్నది. ఇతరులెవ్వరైన నీ సంహితను విమర్శించి ప్రకటించినయెడల వివాదమునందు న్యాయముఁ దెల్పినవారయి యుండెడివారు. నే నన్ననో వాది ప్రతివాదులలోనొకఁడనై యున్నాను. కాలక్రమమునందైన న్యాయము ప్రకటముకాక తీఱదుగదా ? పరిషత్తువారు నాకు సంహితపంపిన కొలఁది దినములలోనే "ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయమునకు లభించిన సంహిత తాటాకుప్రతియా ? కాగితపుఁబ్రతియా ? ఏకాలమున వ్రాయఁబడినది? ఏ ప్రాంతమున లభించినది ? "అత్రగ్రంథపాతః" అను వాక్యము మూలమందున్నదా ? ప్రతి లేఖకులు వ్రాసినదా ? వ్రాతకత్తె ఏదేశపుది ?" అని ప్రశ్నించుచు వ్రాసియుంటిని కాని రెండునెలలైనను సమాధానము రామిచే నిరాశుఁడనై ప్రకృతవ్యాస మారంభించుచున్నాఁడను.

గ్రంథస్వరూపము.

ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాలయమందున్న ప్రతిసంఖ్య Restored copy No. R 5583 T. 6. 38 Original No. 5-4-28. దీనికి ప్రతివ్రాసి శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు పరిషత్తునకుఁ బంపిరి. దానిని జూచి పరిషత్తుమేనేజరు బ్ర.శ్రీ. చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసిన ప్రతి నాకుఁ బంపినారు.

ఆప్రతి నాలుగధ్యాయములు గలదిగా నుండవలసిన ట్లగపడుచున్నను రెండధ్యాయములకు మాత్రమే కలదు. ఫుల్ స్కేపుసైజు 1/4 పుటలు ముప్పదినాలుగు గలవు. పుటకు సగటున 22 పంక్తులు చొప్పునఁగలవు మొత్తముశ్లోకములు 339 అన్నియును అనుష్టుప్ శ్లోకములు. ఈభాగము కేవలము శివరాత్రిమాహాత్మ్యము నుద్దేశించియే మొత్తి వ్రాయఁబడిన ట్లగపడుచున్నది. అసలు సంహితయంతయు నింతియేయేమో యను సంశయముగూడఁ గలుగుచున్నది. దీని హేతువులు ముందుఁ దెలుపుకొందును. ఈప్రతి 70 అధ్యాయములలో నారంభమై 73 అధ్యాయాంతముతో ముగియుచున్నది 70 అధ్యాయాంతమున

"జమిత్యాదిమహాపురాణే శ్రీస్కాందే ఈశానసంహితాయాం శివరాత్రిప్రాదుర్భావవ్రతపూజావిధానం నామ సప్తతితమోఽధ్యాయః"అని కలదు.దీనిచే నందలి కథయు విదితమే. తరువాత 71½ శ్లోకములు కలవు అందు10 శ్లోకములలో వ్రతమునొక్క ఫలస్తుతి మొదలగునవి యున్నవి తరువాతి 61 శ్లోకములందును సుకుమారుని చరిత్రము చెప్పబడినది. అక్కడ "అత్ర గ్రంథపాతః" అని కలదు. 72అధ్యాయప్రశంసయే లేదు. కాని చివరి అధ్యాయము 129 శ్లోకములందు శంకరయమసంవాదము వర్ణింపబడినది. చివర "ఇతిత్యాదిమహాపురాణే శ్రీస్కాందే ఈశానసంహితాయాం శంకరయమసంవాదో నామ త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః" అని కలదు. ఈసంహితలోని కథను శివరాత్రిమాహాత్మ్యములోని కథను గొన్ని మాత్రమే భేదములు గనబడుచున్నవి. కాని అనేకాంశములు రెంటను సమానముగానే యున్నవి. ఉన్న స్వల్పభేదములు పాఠకుల సౌలభ్యమునకై యిచ్చట నుదహరించుచున్నాడను.

పాలికలు——భేదములు.

మాహాత్మ్యమున శివుడు అష్టాదశవిద్యలను నాలుగు బ్రహ్మకుపదేశించెను. అనంతరము శంకరాజ్ఞాప్రచోదితుండై కృష్ణద్వైపాయనుండావిర్భవించి సర్గప్రతిసర్గాదిపంచలక్షణలక్షితంబులగు అష్టాదశపురాణంబులు నాలుగులక్షలపరిమితిగలవి రచించెను. అందుస్కాందము లక్షపరిమాణముగలది . అందు శివరాత్రిమాహాత్మ్యముగలదు. శివరాత్రివ్రతమెవ్వ రాచరించి యేఫలంబులు దానం గలుగునో చెప్పుమని మునులడ్గగిన సూతుండు మొదట ప్రళయవర్ణనమును, దరువాత నారాయణుండు క్రోడాకారమున మహార్ణవమగ్నయగు భూమి నుద్ధరించి తన్నిమిత్తాహంకారమునం దానే జగత్కర్తనని గర్వించి క్షీరసాగరమునం పాపసెజ్జపైం బవ్వళించియుండెను. అనంతరము స్వయంభువగు బ్రహ్మ నిద్ర మేల్కాంచి సృష్టిసేయం దలంచి క్రమము తెలియక చీకాకుపడి చివరికి శివధ్యానమున లబ్ధప్రజ్ఞుండై చరాచరాత్మకప్రపంచమ్ము సృజించి

తత్కారణమునఁ దానే జగత్కర్తనని గర్వించి స్వవిరచితమగు సృష్టి నాలోకింప హంసము నధిరోహించి యెల్లలోకములు విలోకించుచు వచ్చి క్షీరసాగరమునఁ బవ్వళించియున్న హరిం గాంచి యెవ్వఁడ వీవు జగత్కర్తనగు నన్నాలోకించి యేల లేచి మర్యాదచేయవని ప్రశ్నించెను. నారాయణుఁడు తానే జగత్కర్తనని బ్రహ్మను దిరస్కరించెను. అంత వారిరువురు యుద్ధమునరించి పరస్పరవిజిగీషచేఁ బాశుపతాస్త్రంబు లొండొరులపైఁ బ్రయోగించుకొనిరి. తదస్త్రజ్వాలాదహ్యమానమగు లోకములఁ గావను, హర్యజులచర్యంబు మాన్పను, నస్త్రముల నడుమ ననుష్ణాశీతమగు నగ్నికంబంబు ప్రాదుర్భవించెను. అదియే శివలింగము. అది ప్రాదుర్భవించిన మాఘకృష్ణచతుర్దశీనిశికే శివరాత్రియని పేరు; అని తెలుపఁబడినది.

సంహితయందు "మహాపాతకోపపాతకము లొనరించిన యే సంకరుడైనను లఘూపాయమున శివలోక మొందు నుపాయ మేదైనఁ గలదా? యని మునులు ప్రశ్నింప సూతుఁడు పూర్వము పార్వతి యీయర్థమునే ప్రశ్నింపఁ నామెకు శివుఁడు శివరాత్రివ్రతవిధాన ముపదేశించెను. ఆమె దానిని షడాననునకుం జెప్పెను నేనుగృష్ణద్వైపాయనునివలన నాకథ వింటిని. దాని నాకర్ణింపుఁడు. నాల్గువేలయుగములు బ్రహ్మ కొక పగలు; అంతకాలమే రాత్రియు నగును. విష్ణువు వరాహరూపమున భూమి నుద్ధరించి విశ్రాంతికై పాలకడలిం బరుండెను. బ్రహ్మ సృష్టిని యథాక్రమమునఁ గావించి లోకము లాలోకించుచువచ్చి నారాయణుని గాంచి యధిక్షేపించు నాతనితో సమరం బొనరించెను. అందు వారిరువురు నన్యోన్యవధకాంక్షులై పాశుపతాస్త్రములం బ్రయోగించిరి. అస్త్రసంపాతము మాన్పను, హర్యజులఁ గావను, శాంభవంబగు స్తంభ మానడుమ నావిర్భవించెను. దానిఁ గాంచి కోప ముడిగి హర్యజులు కూడఁబలుకుకొని స్తంభాద్యగ్రములం బొడగాంచుటకు వరాహరూపమునను హంసవాహనంబునను నేఁగి కనలేక తిరిగివచ్చిరి. అంత

శివుఁడు వారికిఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. వారు వ్యస్తముగను సమస్తముగను శివుని స్తుతించిరి. శివుఁడు ప్రసన్నుఁడై మీ యస్త్రములు ప్రయోగించుటచే దాని తేజంబున మీ తేజంబులు దగ్ధములైనవి. కావున మీరలు మీమీపదములు కనఁజాలరు. మీరు శివరాత్రివ్రత మొనరించితిరేని మీమీపదములు మరల మీకొసంగెదను అని చెప్పి వారి ప్రార్థనముపైని శివరాత్రికాలనిర్ణయము వ్రతవిధానమును వారి కానతిచ్చెను. అని వర్ణింపఁబడినది.

మాహాత్మ్యమునం దీ చెప్పఁబడినకథకే ఉకలింగోద్భవమను సంజ్ఞ నిర్దేశింపఁబడినది. సంహితయందు "శివరాత్రి ప్రాదుర్భావతద్వ్రత విధానములు" అని నిర్దేశింపఁబడినది.

మాహాత్మ్యమునందు [illegible] మునుల ప్రశ్నమున శివరాత్రి వ్రతంబు చెప్పఁబడియుండ దాని నెవ్వ రాచరించి రే ఫలంబునొసంగు, మాకుఁ దేటపడ వివరింపు మనుటయు, ఫలమున కుదాహరణముగా సుకుమారచరిత్రము చెప్పఁబడినది. సంహితయందు వ్రతవిధానశ్రవణానంతరము మునులు ఆవ్రత మేఫల మొసంగునని ప్రశ్నింప ఫలము వర్ణించి యుదాహరణముగా సుకుమారచరితము చెప్పఁబడినది.

సంహితయందు 61 అనుష్టుప్ శ్లోకములలో వర్ణింపఁబడిన సుకుమారచరిత్రము మాహాత్మ్యమున మూఁడాశ్వాసములలో మూఁడువందలపది గద్యపద్యములలో వర్ణింపఁబడినది.

సంహితయందు సుకుమారుని జన్మభూమి—వింధ్యోత్తరదిగ్భాగమున ఐరావతీశతద్రూవిపాట్సింధువితస్తానదులు ప్రవహించు రమణీయమైన దేశము గలదు. అందు సింధునదీతీరమున కుబ్జకాభిధాన నగరంబు గలదు. అందు గొప్పరాజు గలఁడు. అతఁడు నృపహర్మ్యము నడుకోపి మండగు బ్రాహ్మణుని స్థాపించెను అతనికి సుకుమారుఁడను సుతుఁడు. అని రాజామాత్యపితృభార్య లనామకులుగా వర్ణింపఁబడిరి. మాహాత్మ్యమున వింధ్యపర్యంతభూమివిభవంబునందు రత్నపురమను రాజధాని కలదు

దానిని హేమాంగదుఁడను శబరరాజు పాలించుచుండెను. అతనికి యజ్ఞదత్తుఁడను మంత్రి కలఁడు. మంత్రిభార్య సుశీలాభిధాన. ఆదంపతులకుఁ బెక్కువ్రతము లాచరింప సుకుమారుఁ డుదయించెను, ఆపట్టణము చుట్టును ఇరావతీశతద్రువిపాట్సింధునదీమాతృకంబులగు జనపదంబులు గలవు. ఆపట్టణపరిసరమున నర్మదాతీరకాంతారభూమిని మఱియుఁ జను పరి కల్పద్రుమంబునీడ నోంకారనాథుఁడు శంభుఁడు పొడకట్టుచుండును. అని చెప్పఁబడినది.

సుకుమారుని విద్యాభ్యాసము వెంటను సహజానము. సుజ్ఞాన మహోద్ధతియుక్తి కళాశాస్త్రంబులెల్లనుమటయు రాజనపాక్కిరియుక్తి దేశాంతర సంగతియు నెంచుచు సమచే. తొలుత కీకటదేశంబునకు దనువాత హూణమండలమునకుం జనినట్లు మాహాత్మ్యమునను, తొలుత సౌరాష్ట్రక దేశంబునకును దనువాత హూణమండలమునకును జనినట్లు సంహితయందును గలదు. హూణమండలమునఁ జండాలీసమాగమము సంహితయందును కీకటదేశము విడిచి హూణభూమి కేఁగుచునట్లో చండాలీసమాగమము మాహాత్మ్యమునందును వర్ణింపఁబడినది.

చండాలీసమాగమమాదిగ నాతఁడు దాసరాలెంగూడి నానావిధ పాపములాచరించుచు బాటసారులగు విప్రుల సంహరించి, వారి ధనంబుల నపహరించి నానావిధదుష్కృత్యములాచరించినట్లు సంహితను, ప్రథమ సమాగమానంతరము జనంగను ప్రమదాకృష్టుఁడగు భద్రకాళీనికేతనమున కరిగి యట బ్రాహ్మణులతో వసించుచు నానావిధ విద్యలచే వారిని మెప్పించుచు వంచన బ్రాహ్మణవేషముం బూనిన మాల బాలకునిచే బంపిన పిండము లారగించుచు నివసించుచు రేపెపు మాపైనఁ దనవారి నెట్లో కనుగొనవచ్చిన మాలలతో కుడువనంబు సాగించుచు బ్రాహ్మణుల యొక్క పసనీడుక గోపక్షిసమూహంబులంగూడి మృగయావినోదంబు సాగించుచు నొంటిపాటున వచ్చు విప్రుల మొత్తి వారిద్రవ్యం

బపహరించుచుఁ గొంతకాలము తనమనస్కార్యము బయల్పడకుండనే యున్నట్లు మాహాత్మ్యమునను గలదు.

హూణమండలమందే యూతఁడు చండాలియందుఁ బంచపాతక సన్నిభులగు సుతులను సుతాగ్న్యయుఁగులనుం బడసి యామహాలత కాలగతి నొందిన పిదపఁ దనచిన్నకూఁతుల నేరమొందుచు నిరువురు కొమరులం గని యొకనాఁడు రాజుచేఁ బహుధన మంది వచ్చువిప్రుల నూర్యుఁ జగి మూర్చ్ఛ వారిధన మపహరించి తద్బ్రాహ్మణశవనమునఁ గుపితుండైన రా జుచేఁ దన్నుఁ జంపుటకు దూతలు పంపఁబడిరని తెలిసి కూఁతునొక్క తెను దోడుకొని కిరాతదేశమునకుఁ బలాయనమై యొక్క శివరాత్రినాఁ డు శివపూజాదు లాలోకించి విగతపాపుఁడైనట్లు సంహితయందుఁ గలదు.

హూణమండలమున నతనిదురాచారగుణంబులు ప్రకటంబగుటయు నట వసింపనోడి, యూతఁడు చండాలినిఁ గూడి హూణమండలము విడి చిపోయి తదనంతరము సుతులను నిరువురు సుతలనుగనినట్లును చండాలి మరణానంతరము తనయ నిరువురి రమించుచు నిరువురుకొమరులం బడసి నట్లును మాహాత్మ్యమునఁ గలదు.

మహాపాతకియగు విసినసంసర్గదోషముకు హూణమండలి పు లు సు కళ్ళ ప్రాయశ్చిత్తములాచరించినట్లుమాహాత్మ్యమునఁ గలదు సంహితయం దీవృత్తాంతమే లేదు.

హూణమండలము విడచి సుతుమారుఁడు కిరాతదేశమున కేఁగిన ట్లును, అట నదీప్రదమున కనతిదూరమున నాగేశాహ్వయుఁడగు శివుని యాలయంబున శివరాత్రివ్రతాదుల నాలోకించినట్లును సంహితయందుఁ గలదు. మాహాత్మ్యమున సుగ్గమాలపీవిషయంబు హూణమండలంబు గడచి మెడనెడ (కొంత గ్రంథపాతము) నదీప్రవముకు గవ్యూతిమాత్ర దూరమున ఆదిమధ్యంబు (ధ్వాంత) నాగేశ్వరాహ్వయుంబగు పుణ్య క్షేత్రంబున శేషప్రతిష్ఠితుండై యనేకకల్పంబులనుండి వెలసియున్న

నాగేశ్వరుని యాలయంబున శివరాత్రినాఁడు శివపూజాదు లాలోకించి వినాశకబ్రహ్మఘ్నుండై నట్లు గలదు.

సుకుమారుని మరణానంతరము యమునాజ్ఞచే యమకింకరు లేతెంచి వాని లింగశరీరము బంధించి కొని పోవుచుండ శివదూతలు శివాజ్ఞాచోదితులై వచ్చి వారి నాఁగి యుద్ధమున జయించినట్లు చెప్పఁబడిన పిదప "అత్రిగ్రంథపాతః" అని సంహితయందుఁ గలదు. మాహాత్మ్యమునందు శివదూతలు యమకింకరులు సంకులసమరము గావించుటయే కాక యమభటులను యమునికడ కేఁగి యున్నవృత్తాంతము విన్నవింప నాతఁడు లంబసుఁడను సేనాని పెద్దసైన్యములను సాయుధమృత్యువులను శివగణములపైకిఁ బంపినట్లును వారెల్లరును ప్రమథులచే భంగపడినట్లును వర్ణింపఁబడి "భగవాన్ ప్రమథులచే నట్లు భంగపడితిఁ జిన్నబోయి యముం డేమిచేసె చెప్పుమ" అను మునుల ప్రశ్నముతో నాశ్వాసము ముగియుచున్నది. అంతటితోనే గ్రంథముకూడ సమాప్తమైపోయినది [illegible] యమునకును శేషము సంహితయందు 73 అధ్యాయమున శివదూతలచే దండధరులు పరాజయ మొందుటయు పాపిష్ఠుఁడగు సుకుమారుఁడు శివసాయుజ్య మొందుటయుఁ గాక, విస్మయాపన్నుఁడును భీతచిత్తుఁడునై శివలోకంబున కరిగి శివుపదర్శించి తనకు గలిగిన పరాభవము విన్నవించుటయు శివుఁడు శివరాత్రివ్రతప్రభావంబున సుకుమారుఁడు పాతకవిముక్తుండయ్యె నని చెప్పి యమునకు శివరాత్రివ్రతవిధానము సవిస్తరముగ వర్ణించి చెప్పెను అంతసంతుష్టహృదయుఁడై యముఁడు స్వపురంబునకు మరలిపోయెను. అను గ్రంథము అధికముగాఁ గలదు. అంతటితో 73 అధ్యాయమును (ఈశాన) సంహితయుఁగూడ ముగిసినవి.

విశేషములు.

మనకు లభించు నుపలబ్ధములగు ముద్రిత లిఖితాదిపుస్తకములకు నీప్రతులు [illegible] శివరాత్రిమాహాత్మ్యసమగ్రతాసమగ్రతలు నిర్ణయించుకొనవలసి యున్నది. పీఠికలో శ్రీనాథుఁడు నాల్గాశ్వాస

ములు మాత్రమే రచించెననుటకుఁ గొన్ని హేతువులు చూపఁబడినవి. సంహితవలనఁగూడ నావిషయమే దృఢమగుచున్నది. పీఠికలో యమదూతలు పరాజితులైన పిదప యముఁడు స్వయముగావచ్చి శివునిచే నిర్జింపఁబడిన అపరమార్కండేయచరిత్ర ముండి యుండునేమో యను సంశయము చూపఁబడినది. ఇప్పుడట్టి సంశయమునక్కఱలేదు. స్వభటపరాజయమున ఖిన్నుఁడై యముఁడు శివలోకమున కేఁగి తనయధికారలాంఛనమగు దండముద్రను శివున కిచ్చివేసి సహాయనిరాకరణ మవలంబించినట్లును శివుఁడు శివరాత్రిప్రభావము బోధించి యాతనిని సమ్మతిపఱచినట్లును సంహితయందుఁ గలదుగదా? కేవల కాదంబరీరసాస్వాదనలోలుపుఁడును లోకజ్ఞపరివృఢుండునగు శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు పేలవములగు నా చేలఘుట్టములఁ దడవలేదనియే మనము నిశ్చయించుకొనవచ్చును. అందు ముప్పదియొనిమిది శ్లోకములలో శివలోకవర్ణనమును, పిదప నైదుశ్లోకములలో శివవర్ణనమును పిమ్మట నిరువదినాలుగు శ్లోకములు శివుని నుతించుటయు, తరువాత పదునాల్గుశ్లోకములలో సుకుమారుని దుష్కార్యములు నివేదించి దండముద్రనర్పించి నానోక్త్యపదేశము చూపుటయుఁ గలదు. అనంతరము శివుఁడు శివరాత్రిప్రభావము వర్ణించుట నాలుగు శ్లోకములనున్నది. యమప్రశ్నమున కుత్తరముగా వ్రతవిధానము నుపదేశించి సుకుమారునికాఫలము లభించినప్రకారము వివరించి నాభక్తులు నీకు సదాపూజ్యులని నిర్దేశించి భక్తలక్షణమును నాజ్ఞాపించుట యముఁడు పరితోషమంది తనపురమున కేఁగుటయు మిగిలిన శ్లోకములందు వర్ణింపఁబడినది. ఈ గ్రంథమంతయు మిక్కిలి ఛాందసవైఖరిని బ్రకటించుచున్నది. పరమమాహేశ్వరుఁడగు కవిసార్వభౌముఁడు శివనుతులఁగాని భక్తస్తోత్రములఁగాని మిగుల నాదరించువాఁడేయైనను కేవల నమకచమక పారాయణముఁగావించు వేదాభ్యాసజడుఁడు మాత్రము గాఁడు. ఆయాపట్టులందు శివవర్ణనములు భక్తబృంద స్తోత్రములు దేవాలయాది మహిమలును మిక్కిలి రసోత్తరములుగాఁగూర్చియే యున్నాఁడు. వాస్తవము

విమర్శించి చూచిన నాతని మనీష కాదరణీయాంశ మొక్కటియు నీయ ధ్యాయమున లేనేలేదు. కావున నాతఁ డీకథాభాగ మాంధ్రీకరింప లేదని యే సిద్ధాంతముగా శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకు వేఱొకప్రతి లభించు వఱకు మనమంగీకరించుటే సమంజసము శ్రీనాథుఁ డీ యీశానసంహితనే యాంధ్రీకరించె నను నిశ్చయము జనించుచో సారవంతములైనను నిస్సారములయినను గ్రంథభాగములన్నియు నాంధ్రీకరించెననుట కొంత యుక్తముగా నుండును కాని యాతఁడీ సంహితను జూడనే లేదేమో యను నూహకు నవకాశము గలుగుచున్నపు డా వాదమునంగీకరించుట కెట్లు వీలగును. ఈ క్రిందివిషయములు పాఠకులు బాగుగా గమనింతురు గాక.

పరిషత్తువారికి లభింపక పూర్వము శివరాత్రిమాహాత్మ్యమెట్లు నామమాత్రశేషమో సంహితయు నట్లె మొన్న దొరతనమువారికి లభించువఱకు నామమాత్రశేషము. మాహాత్మ్యమునకుఁ బ్రత్యంతర మింత వఱకునగపడదు. సంహితకువలెఁ మాహాత్మ్యము శిథిలాతిశిథిలము; ఘుణాక్షరబహుళము గ్రంథపాతభూయిష్ఠమును. సంహితాప్రతి శిథిలమగునో కాదో తెలియఁగ రాలేదుగాని గ్రంథపాతములు భూయిష్ఠములుగానే యున్నవి. విశేషించి యందు "అత్ర గ్రంథపాతః" అను వాక్యము మిక్కిలిసంశయమున కాస్పదమైయున్నది. మాహాత్మ్యమున నే సందర్భమున గ్రంథపాతమని యూహింపఁబడుచున్నదో ఆసందర్భముననే సంహితయందు "అత్ర గ్రంథపాతః" అను వాక్యము కంఠోక్తిగా నుండుటకుఁ బ్రబల కారణముండవలదా? ఈశానసంహితయను పేర నీనాఁటికి లభించిన యీ యసమగ్రగ్రంథ మొక్కటితక్క మఱియెక్కడనేదియుఁ గానరాలేదు. ఖండములుగలదియొకటియు సంహితలుగలది యొకటియు రెండు స్కాందములుగలవు. అందొకటిమహాపురాణము, నింకొకటి యుపపురాణమునని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. అవియిపుడు ముద్రితములయ్యు నముద్రితములయ్యు ననేకప్రతు లగపడుచున్నవి. వానిలోని సంహితలును ఖండము

లును విడివిడిగఁగూడముద్రితాముద్రితము లగపడుచున్నవి. కాని యెందు నీయీశానసంహితపేరైనఁ గనవినరాలేదు. పోనిండు. కొన్ని కథలైన నీసంహితలోని వనుపేర నగపడుచున్నవన నట్లును లేదు. నాలుగధ్యాయములు మనకులభించిన దీనికిముందు నలువది తొమ్మిదధ్యాయములు నేమైనవి. వీనికిఁ దరువాతనింకను గొన్నియధ్యాయము లున్నవా? లేక వీనితోనే సంహితముగిసినదా? యనుసంశయములు వీనుకెట్లో యెటుక పడకున్నది.

శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున ఈశానసంహితానామ మొక్కతావు ననే యొక్కమాతే పేర్కొనఁబడినది. "స్కాందంబునం దీశానసంహితం జెప్పబడ్డయురులింగోద్భవంబును శివరాత్రిమాహాత్మ్యంబును" ఆ౧.ప ౩౮.

"స్కాందపౌరాణికంబైన కథలలోన, ఘనత శివరాత్రిచరితంబు దెనుఁగుఁగాఁగ" ఆ ౧. ప 37.

"నాలువేల్గ్రంథములతోడ నుతివహించి, శ్రీమహాస్కాంద సంహిత శివుని జెప్ప" ఆ ౧. ప ౪౭.

"శంకరసంహితా కథాదీపిత భవ్యమార్గమున" ఆ ౧. ప ౪౭.

అని నాల్గుతావులందుమాత్రమే శ్రీనాథుని గ్రంథమునకు మూలము పేరు చెప్పఁబడినది. నాల్గుతావులందు నాల్గువిధములుగా నున్నది; కాని యీశానసంహితయే యని చెప్పుటకుఁ గారణము గానరాలేదు. ఈ గ్రంథవిషయమై గొప్ప పరిశోధనముగావించి నాతోడి వివాదమునఁ బెక్కు వ్యాసములురచించిన శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారుగాని యింకను గల పెక్కురు శైవపండితులుగాని యీశానసంహితయొకటి కలదనియో లేదా శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకు మూల మీ సంహిత యుండినట్లు కలదనియో దెలుపకుండుటచూడ శ్రీనాథుఁ డీగ్రంథము నాంధ్రీకరింపలే దనుటకు గొప్ప ప్రమాణముకాకపోదు.

ఈయీశానసంహితను జూచియే శ్రీనాథుఁడు శివరాత్రిమాహాత్మ్యము రచించెనని యంగీకరించుచో నాకవి యిప్పుడు మన కుపలబ్ధమైన యీ ప్రతిని జూచియే యాంధ్రీకరించెనని తేలును. కావున సంహితయం దెటనెట పాతములుగలవో యవి యట్లే మాహాత్మ్యమున నట్లుండఁగలవు? మఱియు నాలవయాశ్వాసము చివరనున్న "చిన్నబోయి యముం డేమిచేసెఁ జెపుమ" యను మునుల ప్రశ్నమునకుఁ జేటభారత మంత సమాధానముండగా దానినేల విడచును? మహాకవియగు నాతఁడు పెక్కుస్థలములందు సంహితలోని చప్పిడికల్పనములు, వర్ణనములు, కథలు మొదలగువానిని స్వప్రతిభచే సానఁబట్టినరత్నములవలె వెలయించినవాఁడు కొన్ని గ్రంథపాతములఁ బూరించుకొనలేకపోయెనా? లోపముల సవరింప శక్తిలేనివాఁడా? యని సహృదయులు విమర్శించుకొనఁదగును. కావున నీ ప్రతిని శ్రీనాథుడు చూడలేదనియు నీశానసంహిత నాంధ్రీకరింపలేదనియు నమ్మవచ్చును.

ఈశానసంహితాకాలము.

పైవిషయములవలన నీశానసంహిత శ్రీనాథునికిఁ బూర్వము లేదని తేలినట్లే. అట్లయిన నిది యెప్పు డెవ్వరిచే రచింపఁబడియుండును; అని యాలోచింపఁగా నీక్రిందివిషయములు దోఁచుచున్నవి.

శ్రీనాథుఁడు మృతినొందినపిదప అవతారికా భాగమునవతరింపఁజేసి కృతిని స్వయంగ్రహణము గావించిన మాహాత్మ్యకృతిపతియను మఱినో లేక స్వయముగనో యప్రౌఢశైవపండితకవి దీనిని రచించియుండును. ఆతఁడీకథయందలి భక్తిచేతనైననేమి భక్తులఁ బ్రోత్సాహపఱుప నీగ్రంథ ముత్తమోత్తమ సాధనమని నమ్మికచేనేమి దీనిని సంస్కృతభాషలోని కనువదించినాఁడు. ఆతనికి సంస్కృతభాషాజ్ఞానము బాగుగ లేదనియు, కవితాశక్తికూడఁదగినంత లేదనియు నీగ్రంథము వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నది. మహాత్రామాతుః అధ్యా 70 శ్లో. 27 మొదలగు నపప్రయో

గములీ గ్రంథమునఁగలవు. వర్ణనములు పదములును కేవలపేలవములుఁగానున్నవి. "సతు కామకళాశాస్త్రం సర్వ మభ్యస్య రాగవాన్" అధ్యా. 71. శ్లో. 17. కామకళాశాస్త్రమను పదమెట్టి ప్రాచీనమో తెలిసికొన్న నీ కవి ప్రాచీనతయుఁదెలియఁగలదు. ఈ భక్తకవి యీగ్రంథము రచించునాఁటికే శివరాత్రి మాహాత్మ్యము శిథిలమైయుండును. అందలి పాతములు లోపములు నాతనికి సవరించుకొన నలవికానివి. ఆకారణమున వానినెల్ల నట్లే విడచినాఁడు. పైపెచ్చుగ అత్ర—ఈస్థలమున అనఁగా శివరాత్రిమాహాత్మ్యగ్రంథమున నని యభిప్రాయము గ్రంథపాతః=గ్రంథము లోపించినది; అని కంఠోక్తిగఁ జెప్పివైచినాఁడు. ఆకారణమున నీయీశానసంహిత మిక్కిలి అర్వాచీనమనియే తలంపవచ్చును. ఆంధ్రభాషలోని గ్రంథములు సంస్కృతీకరింపఁబడుట యొకవింతకాదు. వసుచరిత్ర మొకానొకపండితునిచే సంస్కృతీకరింపఁబడినదని విన్నాము. భాస్కరపంతులను నప్రౌఢాంధ్రకవిచే తెలుఁగునఁ దొలుత రచింపఁబడినకన్యకాపురాణము సంస్కృతీకరింపఁబడి ముద్రింపఁబడియున్నది. శ్రీశైలశైవ మఠాధిపులలోఁజేరిన శ్రీశ్రీ కటి బసవశాస్త్రిగారను మహాపండితులు పాల్కురికిసోమనాథ రచితమగు బసవపురాణము మొదలగు గ్రంథములను సంస్కృతీకరించి ప్రకటించుచున్నారు. కావున నీసంహితయు నట్టివానిలోఁ జేరిన యొకటియగును.

తాను విశేషప్రతిభావంతుఁడు కాకున్నను గ్రంథము పాతభూయిష్ఠమైయున్నను దానిని దాను సంస్కృతీకరింపఁబూనుటకుఁ గారణమేమా? యనుప్రశ్నము రాకపోదు. శ్రీనాథుఁడు శివరాత్రిమాహాత్మ్యము రచించుటలో నేయభిప్రాయము మనమున నుంచికొనియెనో దానినే సంహితాకారుఁడుగూడ మది నెంచియుండును. పెక్కుతావులందు శివపూజామాహాత్మ్యములనువర్ణించిన శ్రీనాథునకునాయాగ్రంథములందు శివరాత్రిమాహాత్మ్యముఁదెలుపుటకుఁదగినమహాపాతకము లుదాహరణ

ములుగా నగపడలేదు. తొలుత బ్రాహ్మణజన్మము. అందును రాజసత్కారము. సకలశాస్త్రపారంగతత్వము. వీనినెల్లఁ బాఱద్రోలి వావివరుస లుజ్జగించి కంటికగపడిన స్త్రీనెల్ల రమించుట. దొరకిన కల్లునెల్ల ద్రాగుట. పచ్చిమాంసము భుజించుట. దేవాలయములఁ బాడుచేయుట. చండాలి నాలిగాఁ జేకొనుట. దాఁగాచి గోవిప్రహత్య లాచరించుట తనకూఁతులనే దాను రమించుట. ఇట్టి మహాపాతకములు వంచనములును, తిర్యక్కులకును జెల్లవు అట్టి మహాపాతకము లాచరించిన మహాపాపిష్ఠుఁడు, ఒడలు తెలియక కామవశంవదుఁడై తనమిండతకుఁ గల్లుమాంసము గొనిపోవును మార్గమధ్యమున ననిచ్ఛాపూర్వకముగ శివరాత్రి వ్రతపూజాదుల నాలోకించినంతమాత్రమున విగతాఘుఁడై కైలాసమున కేఁగుట, ప్రమథత్వ మొందుట, శివున కత్యంతప్రీతిపాత్రమగుటయును శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకుఁ జాలిన యుదాహరణము లని యాకవిసార్వభౌముఁ డెంచెను. ప్రతినాయకుని యుత్కర్ష మెంతయున్న వానిని జయించిన నాయకుని యుత్కర్ష మంత కధికమగును గాదా ? ఆతలంపుననే శ్రీనాథుఁ డీకథను స్వకపోలమున సాధించి యటనట రసోత్తరములగు కాదంబరీవచనములఁ జొప్పించి మహోత్తమప్రబంధము రచించినాఁడు. ఇంతియేకాని తానే సంహితను నాంధ్రీకరింపను లేదు. ఆంధ్రీకరింపఁ దలంపనులేదు.

గ్రంథరచనమున వీరువురదృక్పథములు వేఱువేఱుగా నగపడుచున్నవి. శ్రీనాథుఁడు రసోత్తరములగు వర్ణనములు కల్పనములుగూర్చి కథను లోకోత్తరముగావించి తద్ద్వారమున సహృదయుల మనములందు గాఢతమభక్తిప్రరోహముల నాట నెంచినాఁడు. సంహితాకారునకిట్టిసుకుమారాలోచనములేదు. అతఁడుమహాభక్తుఁడేకాని కేవలముజనులనుమాథభక్తులుగాఁజేసి వారిచే వ్రతములాచరింపఁజేయు మతప్రచారకుఁడో లేక పురోహితుఁడో కాఁదగును. కావుననే శ్రీనాథుఁడు శివరాత్రియను

మహాపర్వము ప్రవర్తించుటకుఁ గారణమగు "ఉరులింగోద్భవకథను" ఆపర్వమహత్త్వమును, దెలుపుటకు సుకుమారచరిత్రమును బ్రధానాంశములుగా గ్రహించినాఁడు. సంహితాకారుఁడు అట్లుకాక శివరాత్రివ్రత విధానము తత్ఫలస్తుతిరూపమగు శంకరయమసంవాదమును గథావస్తువులుగా గ్రహించినాఁడు. మఱియు సంహితయం దఱువదిశ్లోకములు దక్కఁ దక్షిణభాగమంతయు పూజావిధానములు నామములు స్తోత్రములతోడ నేకదానిండియున్నది. అతఁడు కేవలము పౌరోహిత్యమే యాలంబించినవాఁడుకాకున్న ప్రథమాధ్యాయాంతమున "శివరాత్రిప్రాదుర్భావతద్వ్రతపూజావిధానంనామ" అను నక్షరములు వెలసియుండఁగలవా? అవియైనను సంహితాకారుని యప్రతిభత్వమును ఛాందసత్వము నవీనత్వమును రుజువుచేయఁజాలవా ?

సారాంశము.

పై విషయములన్నియు నాలోచింపఁగా నీయీశానసంహితమిక్కిలి యర్వాచీనమే కాని ప్రాచీనము గాదనియు శ్రీనాథుని గ్రంథమునకిది మాతృక కాదు సరేకదా పుత్రికయనియు నిది యొక యప్రౌఢపురోహిత పండితునిచే రచింపఁబడినదనియు పిండితాభిప్రాయము ప్రకటితమగుచున్నది. వింతలలో వింత. శ్రీనాథరచితమగు శివరాత్రిమాహాత్మ్య మిట్లు సంస్కృతీకరింపఁబడుటచే నామాహాత్మ్యమునవతారికాపద్యములు కూడ నతఁడు రచించినవి కావనియు సంహితాకారునిబోలు మహానుభావుఁడెవరో దానిని బూరించెననియు వ్రాయఁబడిన పీఠికావాక్యముల కుపోద్బలము గలుగుచున్నది.

ముగింపు.

గ్రంథద్వయము ననేకపర్యాయములు మిక్కిలి శ్రద్ధతోఁ జదివిన మీఁదట నాకుఁ దోఁచిన విషయములు నేను వ్రాసితిని. నాకు సత్య

ములని శ్లో. దివరాంశనే నేను బ్రకటించితిగాని యితరుల నింతింతయు తాఱిచితిని వాదోపవాదము లాదరింపను వ్రాసినవాఁడను గాను. కనుకత్తువారు చిన్నగ్రంథము దీని బ్రత్యేకపుస్తకముగాఁ బ్రకటించినచో శివరాత్రివ్రతపరాయణులు కామోదయము శివరాత్రిమాహాత్మ్య గ్రంథవిమర్శనాభిలాషులకు సంశయచ్ఛేదనము గలుగును. త్వరలో నట్లు చేయుదురు గాక.

లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవంతు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రి.

శ్రీరస్తు.

ఈశానసంహితా.

ఋషయః:—

కృతాని పాతకానీహ త్వయోక్తాని మహామతే
యై రచింత్యాశ్చ జాయన్తే క్రిమయః పక్షిణ స్తథా. ౧
బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా శ్శూద్రా వా యతినోఽపివా
మూర్ఖోవా పండితో వాపి శ్రీమాన్వా నిర్ధనోఽపి వా. ౨
విలోమజాశ్చ యేకేచి త్తథా చైవానులోమజాః
ఏవంవిధానాం పాపానాం రాశిం మేరూపమం క్షణాత్. ౩
కేనాగ్నినాచ దగ్ధ్వా తం శివలోకం వ్రజన్తి తే
లఘూపాయం హి నో బ్రూహి లోకానాం హితకామ్యయా. ౪

సూతః:—

వక్ష్యామ్యహం మునిశ్రేష్ఠా స్సర్వపాపప్రణాశనం
ఉపాయం సర్వమర్త్యానా మయత్నేన చ ముక్తిదం. ౫
పురా కైలాసశిఖరే సాంబ స్సానుచర శ్శివః
బ్రహ్మాదిభి స్సురగణై స్సేవ్యమాన స్సదైవహి. ౬
ఏకదాతు మహాదేవీ శివ మక్షర మవ్యయం
ప్రణిపత్య త మీశాన మపృచ్ఛ ద్వృషభధ్వజం ౭

శ్రీదేవ్యువాచ:—

సంతి పాపాని దేవేశ బహూని వివిధానిచ
తాని పాపాని దగ్ధ్వాతు త్వత్సాయుజ్యం కథం వ్రజేత్. ౮
దేవదేవ మహాదేవ వద కారుణ్య మస్తిచేత్

సూతః:—

ఉక్తో దేవ్యా మహాదేవః పార్వతీ మభినంద్యచ
శివరాత్రివ్రతం తస్యై ప్రోక్తవాన్ శంకర స్స్వయమ్. ౯

షణ్ముఖాయ పురా ప్రోక్తం పార్వత్యా శివభాషితం
తదేవ కథయిష్యామి ద్వైపాయనముఖా చ్ఛ్రుతం ౧౦
శివరాత్రివ్రతం నామ సర్వపాపతృణానలం
ఆచండాలమనుష్యాణాం భుక్తిముక్తిప్రదాయకం ౧౧

ఋషయః :—

కదా ప్రసిద్ధ మభవ ద్వ్రత మేత న్మహామునే
వ్రతస్యైవచ మాహాత్మ్యం విధాన మఖిలం వద. ౧౨

సూతః :—

ఏవ మేత న్మయా పృష్టః పురా ద్వైపాయనో మునిః
కారణంచైవ మహాత్మ్యం విధానం ప్రోక్తవాన్ మమ ౧౩
శృణుధ్వం మునయ స్సర్వే వ్యాసోక్తం కథయామి వః
చతుర్యుగసహస్రంతు బ్రహ్మణో దివ ముచ్యతే ౧౪
తద్వ ద్యుగసహస్రంతు తథా రాత్రి రితి శ్రుతిః
వరాహరూప మాస్థాయ సశైలవనకాననాం ౧౫
ఉద్ధృత్య స్థాపయామాస యథాపూర్వం గదాధరః
తదాహ జగతాం కర్తా సర్వలోకపితామహః ౧౬
మయా సమధికో వాపి నాస్తి లోకే సురోత్తమః
ఏవం గర్వాన్వితో విష్ణు స్సుష్వాప క్షీరసాగరే ౧౭
నిశాసుప్తోత్థితో బ్రహ్మ సంసృజ్య సకలాః ప్రజాః
భూరాదిసప్తలోకాంశ్చ తథా పాతాళసప్తకం ౧౮
విస్మయే నాన్వితో బ్రహ్మ ఉవాచై వాత్మ నాత్మని
తదాహం జగతాం కర్తా మత్కర్తా స్తీతి నాపరః ౧౯
మయా సమధికో వాపి నాస్తి లోకే సురోత్తమః
ఏవం దృష్ట్వాతు లోకాంస్తు బ్రహ్మాహంకార మాగతః ౨౦
సముద్రాన్ సరితో ద్రష్టుం క్షీరోదధి ముపాగమత్
తత్రాపశ్య ద్ధరిం సుప్తం శేషపర్యంకశాయినం ౨౧

నారాయణ మనాద్యంతం యోగనిద్రాపరాయణం
ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కిం శేషే కస్త్వం కథయ మే స్ఫుటం ౨౨
తతః ప్రబోధితో విష్ణు రువాచ చతురాననం
తవాహం జగతాం కర్తా కో భవాన్ చతురానన ౨౩
కిమర్థ మిహ సంప్రాప్తః కస్త్వం కథయ మే స్ఫుటం
తచ్ఛ్రుత్వా మోహతామ్రాక్షో బ్రహ్మప్రాహ జనార్దనం ౨౪
మయి స్థితే జగన్నాథే భవాన్ లోకేశ్వరః కథమ్
మాం జిత్వా సమరే శీఘ్రం భవాన్ లోకేశ్వరో భవ ౨౫
బ్రహ్మణో వచనం శ్రుత్వా విష్ణుః కోపసమన్వితః
ఏహి యోధయ దుర్బుద్ధే శిర శ్ఛేద్యామి తే యుధి. ౨౬
ఇత్యుక్త్వా స హృషీకేశో యుద్ధోద్యోగం చకార చ
శార్ఙ్గధన్వా హృషీకేశో ధను రారోప్య వేగవాన్. ౨౭
జ్యాఘోషం తలఘోషంచ చకార మధుహా పునః
జ్యాఘోషతలఘోషాభ్యాం పూరయామాస రోదసీ. ౨౮
శర మారోప్య ధనుషి వికృష్య సశరం ధనుః
బ్రహ్మణే ప్రేరయామాస శరా నాశీవిషోపమాన్. ౨౯
శీఘ్రం చిచ్ఛేద బాణాం స్తాం స్తత్రవిష్ణో శ్చతుర్ముఖః
బ్రహ్మచ శస్త్రవర్షాణి వవర్ష హరిమూర్ధని. 3౦
తద స్త్రజాల మఖిలం విష్ణు శ్చిచ్ఛేద సంయుగే
బాణై రాశీవిషాకారై స్సమరే విధి మర్దయన్. 3౧
హరిణా ప్రేరితాన్ బాణాన్ దృష్ట్వాపి చతురాననః
కుశాగ్రైరేవ చిచ్ఛేద హరిం సమరమూర్ధని. 3౨
ముసలై రాయసై శ్శూలై శ్ఛాదయామాస సంగరే
తై రర్దితో హరిః క్రుద్ధో బ్రహ్మణో వధకాంక్షయా 33
చక్రం ముమోచ వేగేన హతోఽసీ త్యవద ద్ధరిః
విష్ణునా ప్రేరితం చక్రం దృష్ట్వా తత్ర చతుర్ముఖః 3౪

అస్త్రం బ్రహ్మశిరో నామ ప్రత్యస్త్ర మసృజద్విధిః
తదస్త్రతేజసా చక్రం భగ్నం దృష్ట్వా గదాధరః ౩౫
క్రోధేన మహతా యుక్తో హన్తుం బ్రహ్మాణ మాహవే
అస్త్రం పాశుపతం నామ సస్మార భయవిహ్వలః ౩౬
అస్త్రం పాశుపతం నామ విససర్జ విధి స్తదా
తదస్త్రయుద్ధ మభవ ద్దివ్యాబ్దానాం శతం పురా ౩౭
విష్ణునా ప్రేషితా స్త్రస్య జ్వాలాః పేతు స్సమన్తతః
తదస్త్రజ్వాలయా దగ్ధం త్రైలోక్య మఖిలం తదా. ౩౮
విష్ణునా ప్రేషితం చాస్త్రం బ్రహ్మాణం హన్తు మాగతః
బ్రహ్మణా ప్రేషితం చాస్త్రం విష్ణుం హన్తు ముపాగమత్. ౩౯
జ్వాలామాలాసమాకీర్ణౌ బ్రహ్మవిష్ణూ తదాస్థితౌ
హితాయ సర్వలోకానాం విధే ర్విష్ణోశ్చ యః పితా ౪౦
స శివ స్సర్వలోకానాం కృపాం చక్రే తయోరపి
తద్యుద్ధశమనార్థంతు తయో స్సంరక్షణాయచ ౪౧
మాఘకృష్ణచతుర్దశ్యాం తయో ర్మధ్యే మహానిశి
ఆత్మానం దర్శయామాస లింగరూపం తదాకిల ౪౨
అధోభాగ మహం యాస్యే త్వం చోర్ధ్వం చతురానన
స చోర్ధ్వం భగవాన్ బ్రహ్మ హంసరూపీ తదాకిల. ౪౩
వరాహరూప మాస్థాయ ద్రష్టుం హరి రధోయయౌ
బహువర్ష సహస్రాణి గత్వా దృష్ట్వా గతౌ పునః ౪౪
బ్రహ్మ స్థితో దక్షిణతో వామభాగే హరి స్థితః
స్వాత్మనోః కారణం మత్వా శివంతు ప్రీతిసంయుతౌ. ౪౫
కృతాంజలిపుటౌ భూత్వా శివం స్తోతుం సముద్యతౌ
తయో ర్బ్రహ్మా పురా విప్రాః స్తోతుం సముపచక్రమే. ౪౬

బ్రహ్మోవాచ:—

నమస్తే సర్వలోకానా మాదికర్త్రే మహాత్మనే
పురుషాయ పురాణాయ పరంజ్యోతిస్స్వరూపిణే. ౪౭

చక్రభ్రమణకర్తా త్వం సదా శంభో నమోఽస్తు తే
ప్రేరక స్సర్వజగతా మంతర్యామీ హృది స్థితః ౪౮
త్వన్మాయాపహృతజ్ఞానో నజానే త్వాం మహేశ్వరం
మమ కర్తా త్వమేవాసి కర్తా విష్ణో స్త్వమేవచ. ౪౯
వాచా మగమ్యతాం యాతో విశ్వరూపోఽసి సర్వగః
అతః స్తోతుం న శక్నోమి యోఽసి సోఽసి నమోస్తు తే ౫౦
ఏవంస్తుత్వా పద్మయోని స్తూష్ణీమాస ద్విజోత్తమాః
తత శ్శివం ప్రభుం విష్ణుః స్తోతుం సముపచక్రమే. ౫౧

విష్ణురువాచ:-

సర్గస్థితివినాశానాం కర్తా త్వం సర్వదా శివ
త్వన్మాయామోహితో దేవ నజానే త్వాం మహేశ్వర. ౫౨
పశవో హి వయం సర్వే సదేవాసురమానవాః
పతి స్త్వమేవ సర్వేషాం పశూనాం పరమేశ్వర. ౫౩
హతాని విష్ణుబృందాని గీర్వాణా బ్రహ్మకోటయః
త్వ మైకేవ సదా శంభో పాహి మాం భక్తవత్సల. ౫౪
అసమర్థో యథా ద్రష్టుం లోకోహి రవిమండలం
తథైవ త్వామహం ద్రష్టు మసమర్థో మహేశ్వర. ౫౫
వికారషట్కరహితనిరుద్యోగీ బృహద్వపుః
చైతన్యవర్జితవిద్రూప యోఽసిసోఽసి నమోస్తు తే. ౫౬

సూతః :—

ఏవంస్తుత స్తదా తాభ్యాం కృపయా పరమేశ్వరః
లింగమధ్యా ద్వినిష్క్రమ్య శంకర స్స్వాత్మనో వపుః. ౫౭
బభాషే భగవాన్ శంభుః మహాదేవో ఘృణానిధిః
తదా సందర్శయామాస వపుషా చాత్మన స్తయోః. ౫౮
ఆవిర్భూత మజం శంభుం బ్రహ్మ విష్ణుశ్చ సాంప్రతం
ననన్దతు స్తౌ తత్రస్థౌ దృష్ట్వా సాంబం సదాశివం. ౫౯

అర్ధనారీశ్వరం దేవం త్రినేత్రం నీలలోహితం
వరదాభయహస్తంచ మృగటంకధరం ప్రభుం. ౬౦
సర్వాభరణసంయుక్తం చంద్రకోటిసమప్రభం
కోటిసూర్యప్రతీకాశం బాలచంద్రావతంసకం. ౬౧
దృష్ట్వావిస్మయ మాపన్నౌ భక్త్యా సంపూజ్య శంకరం
నీలరుద్రేణ రుద్రేణ త్వరితేన మహేశ్వరం. ౬౨
శిఖయా ధర్వశిరసా సూక్తై ర్బహువిధైరపి
స్తుత్వా బహువిధై స్తోత్రైః కృతాంజలిపుటౌ స్థితౌ. ౬౩
బ్రహ్మవిష్ణుశ్చ దేవేశం సర్వలోకమహేశ్వరం
హరికేశ స్తదా తాభ్యాం భక్త్యా పరమయా స్తుతః. ౬౪
ఉవాచ వచనం చారు పరిపూర్ణార్థ మీశ్వరః
శృణు పద్మజ మద్వాక్యం త్వం విష్ణో గరుడధ్వజ. ౬౫
అహమేవ జగత్కర్తా యువయోః కారణం త్వహం
మత్ప్రసాదా త్పదం లబ్ధం బ్రహ్మన్ విష్ణో త్వయానఘ. ౬౬
ఉభయో రస్త్రతేజోభి ర్దగ్ధం తద్యువయోః పదం
శివరాత్రివ్రతం నామ యువాభ్యాం సుకృతం త్విదం. ౬౭
తస్మాత్ప్రీతః పదం దాస్యే యువయో ర్లోకపూజితౌ

బ్రహ్మవిష్ణూ ఊచతుః :—

వ్రతస్యాస్య విశేషేణ తిథింబ్రూహిమహేశ్వర. ౬౮
యస్మిన్కృత్వావ్రతం సమ్యక్ త్వత్సాయుజ్య మవాప్నుయాత్

ఈశ్వరః :—

యువయో రైక్యశాంత్యర్థం శస్త్రాగ్నిశమనాయచ. ౬౯
మాఘకృష్ణచతుర్దశ్యాం మహాదేవో మహానిశి
అభవ ల్లింగరూపేణ భక్తానా మనుకంపయా. ౭౦
లింగమధ్యే సమభవ మర్ధనారీశ్వరోఽప్యహం
తత్కాలవ్యాపినీగ్రాహ్యా శివరాత్రివ్రతే తిథిః. ౭౧

తత్రకృత్వా మహాపుణ్యం భవిష్యతి నసంశయః
ఉదయాదిః క్వచి ద్గ్రాహ్యా క్వచి దస్తమయాన్వితా. ౭౨
ప్రతిభి స్తిథయో యత్నా ద్వర్జయిత్వా వ్రతం త్విదం
అర్ధరాత్రా దధ శ్చోర్ధ్వం నాస్తి యత్ర చతుర్దశీ. ౭౩
నైవ తత్ర వ్రతం కుర్యా దాయురైశ్వర్యహానదథ
వ్యాప్యార్ధరాత్రం యస్యాం హి లభ్యతే యా చతుర్దశీ. ౭౪
తస్యా మేవ వ్రతం కార్యం మత్ప్రసాదార్థిభి ర్నరైః
పూర్వేద్యురపరేద్యుర్వా మహానిశి చతుర్దశీ. ౭౫
వ్యాప్తా సా దృశ్యతే యస్యాం తస్యాం కుర్యాద్వ్రతం త్విదం
లింగావిర్భావకాలేతు వ్యాప్తా గ్రాహ్యా చతుర్దశీ ౭౬
తదూర్ధ్వాధోన్వితా వాపి సా గ్రాహ్యా వ్రతిభి స్సదా
శివరాత్రివ్రతం కార్యం భూతాన్వితమహానిశి ౭౭
అస్మి న్నేత ద్వ్రతం కృత్వా మమ సాయుజ్య మాప్నుయాత్

బ్రహ్మవిష్ణూ :—

వ్రతస్యాస్య మహాదేవ విధానం సకలం వద ౭౮
తత్ర పూజావిధిం ద్రవ్యం విస్తరేణ మహేశ్వర

ఈశ్వరః :—

శృణు బ్రహ్మన్ వ్రతవిధిం శృణు విష్ణో గదాధర ౭౯
మమ ప్రియకరీ హ్యేషా మాఘకృష్ణచతుర్దశీ
మహానిశ్యన్వితా యత్ర తత్ర కుర్యా ద్వ్రతం త్విదం ౮౦
పూర్వేద్యురేకదా శ్నీయా ద్దంతధావనపూర్వకం
అద్రోహేణాన్వితః కుర్యా ద్బ్రహ్మచర్యవ్రతం వ్రతీ. ౮౧
బ్రాహ్మే ముహూర్తే చోత్థాయ కృతశౌచవిధిక్రమః
అభివాద్య గురుం భక్త్యా తదనుజ్ఞా మవాప్య చ ౮౨
శివస్య సన్నిధిం గత్వా ప్రణమ్య వృషకేతనం
శివరాత్రివ్రతం దేవ కరిష్యే తవ సన్నిధౌ ౮౩

నిర్విఘ్నం కురు దేవేశ భక్తిగ్రాహ్య మహేశ్వర
ఏవం సంకల్ప్య విధివ చ్ఛాంతో భూతహితే రతః ౨౪
పూజోపకరణంద్రవ్యం సర్వం సంపాదయే త్తథా.
మధ్యాహ్నకాలే సంప్రాప్తే నదీం గత్వా సముద్రగాం ౨౫
సరిత్కుల్యాదికం గత్వా స్నాయా దేవం విధానతః
నిత్యం దేవార్చనం కుర్యా ద్గృహ మాగత్య భక్తితః ౨౬
శివస్య యజనస్థాన మలంకృత్య సమాహితః
సమ్మార్జనానులేపాద్యై శ్శోధయే త్కుడ్యమేవచ ౨౭
వితానధ్వజమాల్యైశ్చ ఫలపక్వాన్నలంబితైః
అలంకుర్యా చ్చతుర్దిక్షు వస్త్రకాంస్యాదితోరణైః ౨౮
పూజోపకరణం ద్రవ్య మాదాయ సుసమాహితః
పూజాగృహం ప్రవిశ్యాథ ప్రణమ్య శివ మీశ్వరం ౨౯
ఉపవిశ్యాసనే శుద్ధే ప్రాణా నాయమ్య వాగ్యతః
వామహస్తే వినిక్షిప్య భసితం సిత ముత్తమమ్ ౩౦
శివం దేవంచ సంస్మృత్య విమృజ్యాంగాని సంస్పృశేత్
పున ర్భస్మ సమాదాయ వామహస్తే వినిక్షిపేత్ ౩౧
త్రియంబకేన చామంత్ర్య తత స్సమ్మృజ్య వారిణా
త్రిపుండ్రం ధారయేత్తేన లలాటాది ష్వనుక్రమాత్ ౩౨
రుద్రాక్షాన్ ధారయేత్పశ్చాత్ వ్రతీ నియమ మాశ్రితః
మద్భక్తాంశ్చ సమాహూయ దద్యా త్పూజనసాధనం ౩౩
భక్తై స్సంభూయ దేవేశం పూజయేచ్చ సమాహితః
స్వగురూక్తేన మార్గేణ యజే ద్దేవం ప్రయత్నతః ౩౪
ఆసనం పాద్య మర్ఘ్యంచ మధుపర్కాదికం తతః
దత్వాథ స్నాపయే ద్దేవం బ్రాహ్మ్య(?) స్నానేన భక్తితః ౩౫
పంచామృతేన సంస్నాప్య స్నాపయేచ్చ ఫలోదకైః
పుష్పోదకై ర్గంధతోయై స్స్నాపయే త్కుంకుమాదిభిః ౩౬

రత్నోదకైశ్చ దేవేశం తథా కర్పూరవారిభిః
లేపయే ద్యవచూర్ణైశ్చ ఘర్షయే ద్బిల్వపత్రకైః ౯౭
పుష్పోదకేన సంస్నాప్య స్నాపయే చ్ఛీతలాంబుభిః
వస్త్రం దద్యాచ్చ దేవాయ సోపవీతంచ భక్తితః ౯౮
దద్యాదాచమనం భక్త్యా పాద్య మర్ఘ్యాదికం తతః
కర్పూరకుంకుమోపేతం గంధం దద్యా చ్ఛివాయచ ౯౯
భూషణై ర్భూషయే ద్దేవం హేమరత్నాదినిర్మితం
అఖండై ర్బిల్వపత్రైశ్చ మరుకోమలపత్రకైః ౧౦౦
పుష్పై స్సంపూజయే ద్దేవం కమలోత్పలపూర్వకైః
మల్లికామాలతీభిశ్చ చంపకై శ్శతపత్రకైః
కుందపున్నాగవకుళశిరీషాశోకకింశుకైః ౧౦౧
అర్కద్రోణై రపామార్గైః శమీబృహతిపూర్వకైః
అన్యై ర్నానావిధైః పుష్పైఃపూజయే దంబికాపతిం ౧౦౨
ఘృతాక్తం గుగ్గులుం దద్యా ద్దీప మాజ్యేనయోజితం
గోధూమపిష్టరచితం పరమాన్నాదిసంయుతం ౧౦౩
లేహ్యచోష్యాదిసంయుక్త మాజ్యే నాన్విత మాదరాత్
నానావిధఫలోపేతం దద్యా న్నైవేద్య ముత్తమం ౧౦౪
సకర్పూరంచ కస్తూరీయుక్తం తాంబూలమేవచ
దద్యా న్నీరాజనం దీపై ర్భక్త్యా కర్పూరదీపకైః. ౧౦౫
చామరం వ్యజనం దత్వా దర్పణంచాపి దర్శయేత్.
తతో వాదిత్ర సోష్టైశ్చ (?) గీతస్తోత్రాదిపాఠకైః ౧౦౬
పురాణవచనైశ్చైవ కుర్యా జ్జాగరణం వ్రతీ
ఏవం ద్వితీయయామేఽపి పూజయే దంబికాపతిం. ౧౦౭
ఏవమేవ యజే ద్దేవ ముపచారై ర్వ్రతీ నిశి.
జాగరం చోపవాసంచ తస్మిన్ కుర్యా ద్వ్రతీ పుమాన్ ౧౦౮
ఏవమేవ తదా రాత్రిం పూజా జాగరణం నయేత్.
పూజాంతేనజపేత్ స్తోత్ర మఖిల శ్చాంజలిం క్షిపేత్. ౧౦౯

ఋషయః :—

కిం తత్ స్తోత్రం మహాభాగ కాని నామాని సువ్రత
తత్సర్వం కథయాస్మాకం లోకానాం హితకామ్యయా ౧౧౦

సూతః :—

శృణ్వంతు ఋషయ స్సర్వే వ్యాసేనోక్తం వదా మ్యహం
యస్యవై పాఠమాత్రేణ వ్రతస్యైవ ఫలం లభేత్. ౧౧౧
నమ స్సకలకల్యాణదాయినే శూలపాణయే
విషయార్ణవమగ్నానాం సముద్ధరణసేతవే ౧౧౨
అఘ్నిహస్తేహరూపాయ వార్తాతిక్రాంతివర్తినే
స్వభావోదారధీరాయ చిద్రూపాయ నమోనమః ౧౧౩
యత్ర సర్వం యత స్సర్వం సర్వం యత్ర స సర్వతః
లోకకల్లోలసలిలం దేవం శంభుం మహోదధిం ౧౧౪
దిశి రక్షణ మారుహ్య ధీసద్మాని వికాసయన్
ఉదితో భాతి యోఽభ్యంతస్తం దేవం శంభుభాస్కరం ౧౧౫
హృదయాకాశసంక్రాంత మహామోహాభ్రమాలికం
బాధయే ద్యస్తు తరసా వందే శంభుం మహానిలం ౧౧౬
వామదక్షిణపార్శ్వేతు సంజాతాది విమర్దికా
యస్య దేవస్య తం వందే సర్వకారణకారణం ౧౧౭
భవామయపరిక్రాంతమర్త్యానాం స్మృతిమాత్రతః
భవం హరతి యో నిత్యం వందే భవభిషక్తకం (?) ౧౧౮
యస్మిన్ సూర్యో నభాతీశే చంద్రమా నానిలోఽపివా
యస్య భాసా విభాతీదం తం వందే శివ మవ్యయం ౧౧౯
ఆత్మారామం మహాత్మానం సర్వభూతహృదిస్థితం
చేతస్యేవం శివం దేవం మహాదేవం నమా మ్యహం ౧౨౦
ఏకోఽపి బహుధా భాతి ప్రతిదేహసముద్రకే
హృది స్థితోఽపి యో దూరస్తం నమస్యే సదాశివం ౧౨౧

బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవేషు నృపక్షిమృగయోనిషు
యత్పాదపద్మప్రమాణా మల్పం విష్ణ్వాదికంపదం ౧౨౨
త్రసరేణూపమం ప్రాహు స్తం వందే శివ మవ్యయం
స్రష్టా త్వమేవ లోకానాం పాలకో జగతామపి ౧౨౩
ఆత్మకోఽసి త్వమే వేశ నమామి త్వాం మహేశ్వర
అపరాధసహస్రాణి క్రియ న్తేఽహర్నిశం మయా ౧౨౪
పాహి మా మపరాధేభ్యః పితా పుత్రమివ ప్రియం
ఏతత్స్తోత్రం పఠే ద్యస్తు భక్త్యా యస్తు శృణోతివా ౧౨౫
శివరాత్రివ్రతఫలం తయో ర్దాస్యతి శంకరః
కథయామి మునిశ్రేష్ఠా శ్శివనామాని భక్తితః ౧౨౬
వ్రతస్య పరిపూర్ణార్థం శివప్రియకరాణిచ
శివో రుద్రః పశుపతిః నీలకంఠో మహేశ్వరః ౧౨౭
హరికేశో విరూపాక్షః పినాకీ త్రిపురాంతకః
శంభు శ్శూలీ మహాదేవః నామా న్యేతా న్యనుక్రమాత్ ౧౨౮
చతుర్థ్యంతం సముచ్చార్య దద్యా త్పుష్పాంజలిం వ్రతీ
ఏవమేవ సముచ్చార్య యామే యామే గతే నిశి
స్తోత్రై స్స్తుత్వాంజలిం దత్వా నమస్కుర్యాచ్చ నామభిః ౧౨౯
సుకృతాం శివపూజాంచ శివాయ వినివేదయేత్
ప్రభాతే సమనుప్రాప్తే శివపూజాం సమాప్యచ ౧౩౦
ప్రాతఃపూజాం విధాయైవం శివాయ వినివేదయేత్
యద్వ్రతం మంత్రహీనంచ యచ్చభక్త్యా వినా కృతం ౧౩౧
యచ్చ దక్షిణయా హీనం పూర్ణం కురు మహేశ్వర
ఏవమేవ వ్రతం కుర్యా త్ప్రతి సంవత్సరం వ్రతీ ౧౩౨
సర్వాన్కామా నవాప్నోతి ప్రీత్యా దేవేషు మానవః

ఓమిత్యాదిమహాపురాణే శ్రీస్కాందే ఈశానసంహితాయాం
శివరాత్రి ప్రాదుర్భావ తద్వ్రతపూజావిధానం
నామ సప్తతితమోఽధ్యాయః ౧౩౪

శరచ్చంద్రప్రకాశేన వపుషా శీతలద్యుతిం
వందే సింహాసనాసీన ముమయా సహితం శివం ౧౩౫
ఋషయః:—
ఏవ ముక్తప్రకారేణ శివరాత్రివ్రతం త్విదం ౧౩౬
కృత్వా యత్ఫల మాప్నోతి తన్నో వద మహామతే.
సూతః:— ౧౩౭
ఏవం కృత్వా మునిశ్రేష్ఠాశ్శివరాత్రివ్రతం త్విదం
విధినానేన సహితం యత్ఫలం సమువాప్యతే ౧౩౮
రాజసూయాయుతం కృత్వా యత్ఫలం లభతే నరః
శివరాత్రివ్రతం కృత్వా తత్ఫలం సమవాప్నుయాత్ ౧౩౯
కపిలాదానకోటీనాం కర్తా య ల్లభతే ఫలం
శివరాత్రివ్రతం కృత్వా తత్ఫలం లభతే నరః ౧౪౦
సప్తసాగరపర్యంతాం మహీం దృష్ట్వాతు యత్ఫలం
బ్రహ్మహత్యాయుతం కృత్వా స్త్రీయానా మయుతం తథా
శివరాత్రివ్రతం కృత్వా సద్యో ముచ్యేత బంధనాత్ ౧౪౧
సురాపానసహస్రాణి భ్రూణహత్యాయుతానిచ
వీరహత్యాసహస్రాణి నశ్యంతి వ్రతదర్శనాత్ ౧౪౨
గవాం హత్వా సహస్రాణి చండాలగమనాయుతం
శివరాత్రివ్రతం కృత్వా తాని నశ్యంతి తత్క్షణాత్ ౧౪౩
శ్రూయతే హి పురా కశ్చిత్ బ్రాహ్మణః పాపకృత్తమః
మహాపాతకలక్షైశ్చ ఉపపాతకకోటిభిః ౧౪౪
శివరాత్రివ్రతం దృష్ట్వా ముక్త శ్శివపురం యయౌ
ఋషయః:— ౧౪౫
శివరాత్రివ్రతం దృష్ట్వా కథం పాతకకోటిభిః
ముక్త శ్శివపురం ప్రాప్త స్తన్నో విస్తరతో వద ౧౪౬
సూతః:—
అస్త్యస్మి న్వసుధాపీఠే దేశో విపులకోటిశః ౧౪౭

వింధ్యా దుత్తరదిగ్భాగే నానాజనపదావృతే
ఇరావతీ నామ నదీ శతద్రూశ్చ విపాట్తథా ౧౪౮
సింధు రిత్యపి విఖ్యాతా వితస్తా చేతి నామతః
వహంతి సరితోయత్ర నానాశ్చర్యమనోహరాః ౧౪౯
తాసాం సింధునదీతీరే నగరం కుబ్జకాభిధం
తస్మి న్నివసతి శ్రీమాన్ రాజాపరపురంజయః ౧౫౦
కల్పద్రుమసమోఽర్థీనాం స్త్రీణాం కామ ఇవాపరః
వ్యవహారవిచారార్థం సర్వశాస్త్రవిశారదం ౧౫౧
స్థాపయామాస భూపాలో బ్రాహ్మణం నయకోవిదం
సుకుమార ఇతి ఖ్యాతో బ్రాహ్మణ స్యాభవ త్సుతః ౧౫౨
సతు కామకళాశాస్త్రం సర్వ మభ్యస్య నాగరాన్
షిడ్గో భూత్వాతు తత్రైవ నాగరాణాం ప్రియో వసన్ ౧౫౩
సర్వా నార్య స్త మాహూయ తేనైవసహ రేమిరే
బ్రాహ్మణక్షత్రవైశ్యానాం శూద్రాదీనాంస్త్రియ స్తథా ౧౫౪
సర్వాన్ త్యజన్తి భార్యాశ్చ భర్తౄ ను త్సృజ్య రేమిరే
తతోఽథ నాగరా స్సర్వే స్వభార్యా వినివారణే ౧౫౫
అశక్తా స్సర్వ ఏవాథ రాజపార్శ్వ ముపాగమన్

నాగరాః :—

ఆకర్ణయ మహీపాల వృత్తాంత మయశస్కరం ౧౫౬
ధర్మస్య యశసశ్చైవ కశ్చి చ్ఛత్రురిహాస్తినః
కామశాస్త్రకళాభిజ్ఞ స్షిడ్గః కశ్చిన్మహీపతే ౧౫౭
జారో భూత్వాతు న స్త్రీణాం ధర్మస్యయశసోఽన్తకః
చతుర్ణాం బ్రాహ్మణాదీనాం సంకరాణాం తథైవచ ౧౫౮
సర్వాసా మంత్యనారీణాం షిడ్గో భర్తృత్వ మాగతః
న సమర్థా వయం సర్వే నారీణాం శిక్షణే నృప ౧౫౯
న భర్తౄన్ ప్రతిగచ్ఛన్తి తస్మిన్ సతి దురాత్మని

అన్యాయసదృశం దండం తస్య శీఘ్రం నిపాతయ ౧౬౦
నోచే దపయశోయుక్తో నరకం చైవ గచ్ఛతి. (?)

సూతః :—

ఏత చ్ఛ్రుత్వా మహీపాల స్తమాహూయాథ సత్వరం ౧౬౧
వాగ్దండై ర్దండయిత్వా తం స్వదేశా న్నిరవాసయత్
రాజ్ఞావమానితః పాపీ కంచి ద్దేశ మథాగమత్ ౧౬౨
తస్మా ద్దేశా దథాక్రమ్య హూణమండల మావిశత్
స కదాచి ద్వనోద్దేశే సరసం దృష్ట్వా న్నరః ౧౬౩
హంసకారండవాకీర్ణం చక్రవాకోపశోభితం
కమలోత్పల కల్హారైః పుష్పై రన్యై స్సమావృతం ౧౬౪
తస్మి న్నథజలక్రీడాం కర్తు మాగత్య సంస్థితః
తస్మిన్నేవ తదాకాలే స్నానార్థం కాచి దంగనా ౧౬౫
చంద్రబింబాభవదనా బింబోష్ఠీచ కృశోదరీ
రూపయావనసంపన్నా చండాలీ చ రజస్వలా ౧౬౬
స్నానార్థ మాగతం షిద్గం రూపయావనసంయుతం
నారీచిత్తప్రమథనే దక్షం కామ మివాపరం ౧౬౭
తం దృష్ట్వా కామసంతుష్టా తస్య పార్శ్వ ముపాగతా
తాం దృష్ట్వా రూపసంపన్నాం కామస్య దయితామివ ౧౬౮
కామసంతప్తహృదయః గృహీత్వాతాం రహో యయా
తదా సురతసంయోగం యథేష్టం కృతవాం స్తదా ౧౬౯
సాతేన సురతం కృత్వా మనసా తోష మాగతా
ప్రణయేనాపి తం షిద్గం యావద్దేహ మిదం మమ ౧౭౦
తవ భార్యా భవిష్యామి మామేవ భజ సుందర
ఏవముక్త స్తయాసోఽథ తథాచక్రేహి పాపకృత్ ౧౭౧
తతః ప్రభృతి షిద్గోఽసౌ చండాల్యాసహ సంగతః
నానావిధాని మాంసాని బుభుజేచ తయా సహ ౧౭౨

మృగా న్నానావిధాన్ హత్వా పక్షిణోఽథ జలేచరాన్
గవాంశతసహస్రాణాం కపిలానాం సహస్రకం ౧౭౩
తేషాంమాంసాని పాపాత్మా బుభుజే చ తయా సహ
అశ్వమాంసాదికం సర్వం బుభుజే కామమోహితః ౧౭౪
వనోద్దేశేషు మార్గేషు హత్వా విప్రాన్ సహస్రశః
తేషాం విత్తం సమాదాయ బుభుజేచ తయా సహ ౧౭౫
ఏవంవిధా న్యనేకాని కుర్వన్ పాపాని భూరిశః
బుభుజే విషయాన్సర్వాన్ చండాల్యా సహ పాపకృత్ ౧౭౬
ఏవం స ప్తతివర్షాణి చండాల్యాసహ సంయుతః
తయాసహైవ పాపాని కృతవాన్ బహుశః పురా ౧౭౭
పుత్రా నుత్పాదయామాస పంచపాతకసన్నిభాన్
యాని యానీహ పాపాని శాస్త్రేషూక్తాని సూరిభిః ౧౭౮
తాని సర్వాణి కృతవాన్ చండాల్యాసహ పాపకృత్
సాతు కాలేన చండాలీ తత్రపాప సహాపరి(?) ౧౭౯
ద్వే కన్యే రూపవత్యౌచ చండాలీ సుషువే పురా
రేమే తాభ్యాం స పాపాత్మా కామభోగా ననేకశః ౧౮౦
తత్రా ప్యుత్పాదయామాస పాపీ పుత్రద్వయం తథా
రాజ్ఞ స్సకాశా దాదాయ విప్రా బహువిధం ధనం ౧౮౧
స్వదేశం ప్రస్థితా గంతుం శతం బ్రాహ్మణపుంగవాః
తాన్ విదిత్వాతు పాపాత్మా పుత్రై రన్యైశ్చ సంయుతః ౧౮౨
మార్గ మాయభ్య తాన్ హత్వా తద్విత్తం హృతవాన్ బహు
చోరైశ్చని హతాన్ విప్రాన్ శ్రుత్వా తద్దేశభూపతిః ౧౮౩
వధార్థం ప్రేషయామాస చోరాణాం స్వబలం మహత్
జ్ఞాత్వా సపాపీ వృత్తాంతం సర్వాన్ బంధూన్ విసృజ్యచ ౧౮౪
సకార్యం (?) గతవాన్ శీఘ్రం సుతా మాదాయ పాపకృత్
కిరాతదేశం సంప్రాప్య స తత్ర విచచారహ ౧౮౫

వణీక్ష్వదమితి ఖ్యాతం పట్టణం సుశ్రుతం భువి
తత్రస్థాశ్చ నరా స్సర్వే సంపన్నా ధనదోపమాః ౧౮౬
పట్టణ స్యాతిదూరేతు లింగం గవ్యూతిమాత్రతః
నాగేశ్వర మితి ఖ్యాత మస్తి త్రైలోక్యపూజితం ౧౮౭
మాఘకృష్ణచతుర్దశ్యాం సర్వే పట్టణవాసినః
రాత్రౌ జాగరణం కర్తుం భార్యాపుత్రాదిసంయుతాః ౧౮౮
అలంకృతాశ్చ తే సర్వే నాగేశ్వర ముపాగతాః
సర్వే సంపూజ్య తం లింగం జాగరం తత్ర చక్రిరే ౧౮౯
ఖాత్వా బహువిధం మాంసం సురాపానం ముహుర్ముహుః
సురతేన సుతాం రంతుం పుష్పా ణ్యాహర్తు మాగతః ౧౯౦
గీతవాదిత్రఘోషేణ రాత్రౌ జాగరణం తథా
వ్రతిభిః క్రియమాణంతు తన్మహానిశి దృష్టవాన్ ౧౯౧
దూరా ద్దేశాత్ స్థిత స్సర్వం మహానిశి కృతార్చనం
దృష్ట్వా భిసంధ్య దేవేశం గతవాన్ శ్వపచాలయం ౧౯౨
ఏవం హి వసత స్తస్య చాయుః క్షీణ మభూ త్తదా
తథాపి మృత్యునా సర్వే యమదూతా యమాజ్ఞయా ౧౯౩
పాశముద్గరసన్నద్ధాః ఖడ్గతోమరపాణయః
శిధ్వా పాశేన తం పాపం గృహీత్వా గంతు ముద్యతాః ౧౯౪
ఏతస్మిన్నేవ కాలేతు శివదూతా శ్శివాజ్ఞయా
తం నేతు మాగతా శ్శీఘ్రం శతశోఽథ సహస్రశః ౧౯౫
శుద్ధస్ఫటికసంకాశాః సునేత్రా స్సుకపర్దినః
చతుర్భుజా మహాకాయా శ్శూలముద్గరధారిణః ౧౯౬
కేచి దంకుశహస్తాశ్చ గదాహస్తా స్తథా పరే
ధనుర్ధరా స్తథా చాన్యే శక్తిహస్తా స్తథాపరే ౧౯౭
భిండివాలై స్తథా చాన్యే కేచి త్పరిఘపాణయః
వ్యాఘ్రచర్మపరీధానా నాగాభరణభూషితాః ౧౯౮

భస్మోద్ధూళితసర్వాంగా స్త్రిపుండ్రాంకితమస్తకాః
తే సమేత్య తదా సర్వే దదృశు ర్యమకింకరాన్ ౧౯౯
బధ్వా పాశేన తం పాపం గ్రహీతుం గంతు ముద్యతాన్

శివదూతాః :—

యస్య ప్రసాదలేశేన బ్రహ్మా బ్రహ్మత్వ మాగతః ౨౦౦
విష్ణు ర్విష్ణుత్వ మాపన్న స్తస్య దూతా వయం భటాః

యమకింకరాః :—

శివదూతా భవంతో హి కిమర్థ మిహ చాగతాః ౨౦౧
యే యజంతి మహాదేవ మనన్యమనసో௨మలాః
తేషా మానయనార్థాయ భవదాగమనం యతః ౨౦౨
అయం త్వతీవ పాపిష్ఠ స్సర్వలోకవిగర్హితః
అనేన యాతనాః కష్టా భోక్తవ్యా బహుకాలికాః ౨౦౩
యస్యాజ్ఞయా వయం ప్రాప్తా కర్తుం శాసన మస్యతు
వయమేవ న ముంచామో భవంతో గంతు మర్హథ. ౨౦౪

సూతః :—

ఏతచ్ఛ్రుత్వాతివేగేన శివదూతా మహాబలాః
ఊచుః క్రోధాన్వితా స్సర్వే కల్పాంతానిలసన్నిభాః ౨౦౫

శివదూతాః :—

హరికేశాజ్ఞయా ప్రాప్తా నేతు మేన మకల్మషం
ముంచ త్వైనం మహాభాగం యది జీవితు మిచ్ఛథ ౨౦౬

సూతః :—

గణేశ్వరవచ శ్శ్రుత్వా భటా దర్పసమన్వితాః.

ఏవం విధోఽపి పాపాత్మా గత శ్శివపురం కథం
స్వబలంచ హతం దృష్ట్వా పాపిష్ఠ స్యోత్తమాం గతిం ౧
భీతాత్మా విస్మయావిష్టో లోకనాథం దిదృక్షయా
చిత్రగుప్తాదిభి స్సార్ధం శివలోకం యయౌ యమః ౨
త్రయోవింశతిసంఖ్యాకాన్ స్వర్గలోకా నతీత్యచ
మునిమండల మాక్రమ్య మహర్లోక మతీత్యచ ౩
సత్యలోకం దదర్శాథ బ్రహ్మైశ్వర్యమనోహరమ్
తస్మా దూర్ధ్వ మథాక్రమ్య విష్ణులోకం దదర్శహ ౪
బ్రహ్మైశ్వర్యసమాయుక్తం పశ్య న్నూర్ధ్వం యయౌ యమః
శివలోకం దదర్శాథ సర్వలోకోత్తమోత్తమం ౫
ద్వాత్రింశత్కోటిసంస్థానం యోజనై రతివిస్తరం
జాంబూనదవిమానైశ్చ సౌవర్ణై రప్యలంకృతం ౬
మణిరత్నమయై ర్యానై ర్వజ్రవైడూర్యనిర్మితైః
కల్పవృక్షాసనై ర్యుక్తై రపరాజనసంయుతైః ౭
బహ్వైశ్వర్యగణై ర్యుక్తం శివలోక మనుత్తమం
ప్రవిశ్యచ దదర్శాథ శివస్య మహతీం సభాం ౮
కోటియోజనవిస్తీర్ణాం చతుర్ద్వారసమన్వితాం
చతుస్తోరణసంయుక్తాం హేమరత్నోపశోభితాం ౯
దివ్యరత్నవితానాఢ్యాం దివ్యచ్ఛత్రోపశోభితాం
హేమరత్నమయై స్స్తంభైః స్ఫటికై రుపశోభితాం ౧౦
అనంతాశ్చర్యసంయుక్తాం ప్రవివేశ తతో యమః
దదర్శ నందినం తత్ర పూర్వద్వారస్థితం ప్రభుం ౧౧
భస్మోద్ధూళితసర్వాంగం త్రిపుండ్రాంకితమస్తకం
సుయశోదయితం శాంతం శూలవేత్రధరం ప్రభుం ౧౨
తస్మై ప్రణామం కృత్వాతు ధర్మః కార్యం వ్యజిజ్ఞపత్
ద్రష్టు మభ్యాగతో దేవం సర్వలోకమహేశ్వరం ౧౩

తవ ప్రసాదా త్ప్రక్ష్యామి భృత్యభూతోఽప్యహం తవ
ధర్మేణ భాషితం శ్రుత్వా గత్వాచైవ శివాంతికం ౧౪
కృత్వా ప్రణామం దేవస్య కృతాంజలి రువాచహ
ప్రసీద మే జగన్నాథ యమ స్త్వాం ద్రష్టు మాగతః ౧౫
చిత్రగుప్తాదిభి స్సార్థం కి మాగచ్ఛతు గచ్ఛతు
శివ స్యేంగిత మాజ్ఞాయ నందీశ్వర ఉపాగమత్ ౧౬
యమం ప్రావేశయామాస చిత్రగుప్తాదిభిస్సహ
దేవస్య పూర్వదిగ్భాగే దివ్యమానవపుర్ధరాన్ ౧౭
గణేశ్వరాన్ దదర్శాథ ధర్మరాజో మహాయశాః
తత్ర పాశుపతాశ్చైవ శైవాః కేచి త్తథాపరే ౧౮
కాలాముఖా స్తథా చాన్యే కేచి న్మాహేశ్వరా జనాః
దివ్యాభరణసంయుక్తా దివ్యస్రగనులేపనాః ౧౯
చతుర్భుజా స్త్రినేత్రాశ్చ శైవసిద్ధాంతకోవిదాః
శుద్ధస్ఫటికసంకాశజటాచంద్రార్ధధారిణః ౨౦
అనేకకోటిసంఖ్యాతా శ్శివతుల్యపరాక్రమాః
బ్రహ్మాండమాలాభరణాన్ మహాదేవపరాయణాన్ ౨౧
యమో దృష్ట్వాతిహృష్టాత్మా తదా విస్మయ మాగతః
దేవస్య దక్షిణే పార్శ్వే యే స్థితా స్తా న్దదర్శహ ౨౨
చరాచర మిదం సర్వం జగజ్జాలం యదిచ్ఛయా
చతుర్వేదా ముఖం యస్య స దేవః కమలాసనః ౨౩
అష్టాదశప్రభేదేన లోకం వ్యాప్య తు యా స్థితా
సరస్వత్యా తయా సార్థం బ్రహ్మ దక్షిణ మాస్థితః ౨౪
అంగిరో వామదేవశ్చ వసిష్ఠాద్యా మునీశ్వరాః
కపిలాద్యా మహాసిద్ధా స్సనకాద్యాశ్చ యోగినః ౨౫
ఏతే చాన్యేచ బహవ శ్శివదక్షిణత స్థ్సితాః

తత్ర స్థితాన్ మహాకాయాన్ శివతుల్యపరాక్రమాన్
భూతేశాన్ ప్రమథాధీశాన్ బలప్రమథనాదికాన్ ౨౭
బ్రాహ్మ్యాదిమాతర స్సర్వాః కుమారస్యాపి మాతరః
సుమాలీ మాలతీముఖ్యాః పార్వత్యా మాతర స్థితాః ౨౮
కరాళీ వికరాళీ చ బలప్రమథనీ తథా
కాళరాత్రీ ప్రచండాఖ్యా మాతర స్తత్ర సంస్థితాః ౨౯
ప్రచండ శ్చండకోపశ్చ కాలభైరవసంజ్ఞికాః
చండోదరప్రచండోఽర్చి రస్త్రం పాశుపతం తథా ౩౦
ఏతే చాన్యేచ బహవ స్సిద్ధా స్సంహారకర్మణి
తాన్ దృష్ట్వా విస్మితో భూత్వా యమోఽభ్యంతర మావిశత్ ౩౧
తత్ర స్థితాన్ మహాభాగాన్ యమ స్సర్వాన్ దదర్శహ
శంఖచక్రధరం దేవం పీతవాసస మచ్యుతం ౩౨
చతుర్భుజ ముదారాంగం కౌస్తుభోద్భాసితోరసం
కిరీటకటకోపేతం రత్నమాళివిరాజితం ౩౩
ఏకవింశతిభేదేన లోక మాపూర్య యా స్థితా
లక్ష్మ్యా తయా సమాసీనం దదర్శ చ హరిం యమః ౩౪
వసవోఽష్టౌ స్థితా స్తత్ర రుద్రా ఏకాదశ స్థితాః
సర్వేశద్వాదశాదిత్యా స్సిద్ధవిద్యాధరాదయః ౩౫
గంధర్వాప్సరసో యక్షా భుజంగా గుహ్యకా స్తథా
సర్వా నేవాథ తాన్ దృష్ట్వా శివ స్యోత్తరత స్థితాన్ ౩౬
హృషితాత్మా యమ స్తూర్ణం శివపార్శ్వ ముపాగమత్
తత్ర స్థితాన్ మహాభాగాన్ శివసాయుజ్య మాగతాన్ ౩౭
వేదోక్తేన విధానేన కృత్వా పాశుపతం శుభం
విచ్ఛిన్నపాశాన్ నిర్ద్వంద్వాన్ జితమాయా నకల్మషాన్ ౩౮
పరమాద్వైతతత్త్వజ్ఞా నాత్మారామాన్ శివాత్మకాన్
దృష్ట్వా యమః ప్రహృష్టాత్మా మహాదేవం దదర్శ హ ౩౯

దివ్యసింహాసనాసీనం సర్వదేవై స్సమన్వితం
సంసారసాగరం ఘోరం యయా సంతార్య మానవాః ౪౦
కైవల్యం ప్రతిపద్యన్తే తయా దేవ్యా సమన్వితం
యయా సంజాయతే విశ్వం యయాచ స్థీయతే జగత్ ౪౧
యయా విశ్వ మిదం నశ్యే త్తయా దేవ్యా సమన్వితం
కోటిసూర్యప్రతీకాశం సర్వాభరణభూషితం ౪౨
నీలగ్రీవం త్రినేత్రంచ చంద్రార్ధకృతశేఖరం
దృష్ట్వా యమ స్తదా దేవం దండముద్రాం నివేద్యచ ౪౩
పపాత పాదయో ర్భక్త్యా సాంబస్య జగతీపతేః
యమ స్తత స్సముత్థాయ భక్త్యా పరమయా యుతః ౪౪
కరాభ్యా మంజలిం కృత్వా స్తోతుమే వోపచక్రమే.

యమః:—

నమ స్సకలలోకానాం సర్గస్థిత్యంతహేతవే ౪౫
సర్వజ్ఞాయ వరేణ్యాయ భక్తిగమ్యాయ శంభవే
యత్పాదం సకృ దభ్యర్చ్య పాపినోఽపి గతైనసః ౪౬
శివలోకం ప్రపద్యన్తే తం నమామి సదాశివం
యత్పాదపంకజం నత్వా పాపిష్ఠాలపి మానవాః ౪౭
తీర్త్వా తే నరకం ఘోరం ప్రయాంతి శివమందిరం
యన్నామ సకృ దుచ్చార్య మహాపాతకినో నరాః ౪౮
నిష్కల్మషా భవిష్యన్తి తం ప్రపద్యే మహేశ్వరం
మణిలింగే య మభ్యర్చ్య మోహిన్యాం విద్యయా సహ ౪౯
ఇంద్రనీలే య మభ్యర్చ్య ధ్రువేణ శతతారకే
విష్ణుత్వం ప్రాప్తవాన్ విష్ణుః తం నమామి మహేశ్వరం ౫౦
పద్మరాగే య మభ్యర్చ్య కృత్తికాయాం తు భద్రయా
అగ్నిత్వం ప్రాప్తవా నగ్నిః తం నమామి మహేశ్వరం ౫౧

నీలలింగే య మభ్యర్చ్య జ్యేష్ఠాయాం వజ్రభృ ద్వయా
శక్రత్వం ప్రాప్తవాన్ శక్ర స్త న్నమామి మహేశ్వరం ౧౨
మణిలింగే య మభ్యర్చ్య మమాయాం వసువిద్యయా
అహం యమత్వ మాపన్న స్త న్నమామి మహేశ్వరం ౧౩
యస్య ప్రసాదలేశేన సర్వేషాం ప్రాణినా మహం
శాస్తా ప్రఖ్యాపితో లోకే త న్నమామి మహేశ్వరం ౧౪
అయోలింగే య మభ్యర్చ్య దైత్యదానవరాక్షసాః
అసంఖ్యా బల మాపన్నా స్త న్నమామి మహేశ్వరం ౧౫
కాయేన మనసా వాచా యేఽ ర్చయంతి మహేశ్వరం
ధర్మార్థకామమోక్షాఖ్యాన్ పురుషార్థాన్ భజన్తి తే ౧౬
యస్మిన్ స్థిత మిదం విశ్వం వీచిమాలా యథాంభసి
సర్వదేవమయం శంభుం ప్రణమామి మహేశ్వరం ౧౭
ఏకోఽస్తి సర్వభూతేషు తరంగేషు యథా పయః
సర్వాత్మకం మహాదేవం తం సదా ప్రణమా మ్యహం ౧౮
ఏకఏవ హి యో దేవ స్సర్వభూతహృది స్థితః
ఆకాశవ దమేయాత్మా తం నమామి మహేశ్వరం ౧౯
ఏకోఽపి బహుధా దేవో దృశ్యతే రవిచంద్రవత్
అజ్ఞానావృతచిత్తానాం తం నమామి మహేశ్వరం ౨౦
య మాహుః ప్రాప్య విజ్ఞానాః విజ్ఞాన మితి యం ప్రభుం
తం నమామి మహాదేవం సదై వాలంఘ్యశాసనం ౨౧
య మాహుః పురుషం సాంఖ్యా స్సదా తత్త్వార్థచిన్తకాః
త న్నమామి మహేశానం సర్వలోకైకనాయకం ౨౨
య మాహు ర్బ్రహ్మశబ్దేన సర్వవేదాన్తవేదినః
వేదాన్తవేద్య మీశానం ప్రణమామి మహేశ్వరం ౨౩
విష్ణుం సర్వజ్ఞ ముత్పత్తిస్థితిసంహారకారణం
తం నమామి మహేశానం సర్వలోకైకనాయకం ౨౪

పుష్కలాగమతత్త్వజ్ఞా యమాహు శ్చతురాననం
జగత్స్రష్టార మీశానం తం నమామి సదాశివం ౬౫
యే కేచ నాగ్ని రిత్యాహు స్సూర్య ఇత్యేవ కేచన
అన్యే వాయు రితి ప్రాహు స్త న్నమామి మహేశ్వరం ౬౬
అన్యే పశుపతిం ప్రాహు స్త మీశం ప్రణమామ్యహం
నానావిధఘటే ష్వంతః ఖం విలీనం యథా నభః ౬౭
భూతే ష్వంత స్తథైకస్వాంతం ప్రపద్యే సదాశివం
స్రష్టా త్వమేవ జగతాం రక్షక స్త్వం మహేశ్వర ౬౮
సంహర్తా జగతాం దేవ త్వ మే వైకో మహేశ్వర
శాసనార్థం తు పాపానాం త్వయై వాహం నియోజితః ౬౯
తతః ప్రభృతి దేవేశ సర్వే పాపసమన్వితాః
పాపానురూపదండేన నరకే శిక్షితా మయా ౭౦
త్వదాజ్ఞయా హం దేవేశ సర్వ త్రాలంఘ్యశాసనః
ఇదానీం భంజితాజ్ఞో ఽహం సుకుమారకృతే ప్రభో ౭౧
కి మేతదితి సంచింత్య త్వాం ద్రష్టు మహ మాగతః
అనేన హింసితా దేవ ప్రాణినో లక్షసంఖ్యయా ౭౨
పాపాశ్చ విప్రా బహవః (?) సుకుమారేణ పాపినా
సహస్రశః కృతం స్తేయ మన్నైవచ పాపినా ౭౩
అసేవ తాసా చాండాలీం సమానాం షష్టిసంఖ్యయా
పుత్రా నుత్పాదయామాస పంచ పాతకసన్నిభాన్ ౭౪
తస్యా మపత్యం పాపిష్ఠో జనయామాస వైధురే
చండాల్యా పీతశేషం తు తావత్కాలం పపౌ సురాం ౭౫
మేఘచ్యుతా యథా ధారా నగణ్యంతే న మానవైః
గగనే తారకా యద్వ ద్గంగాయాం సికతా యథా ౭౬
లోకే గణయితుం శక్యం న మనుష్యై స్సురాసురైః
కృతా న్యనేన పాపాని పాపినా కోటిసంఖ్యయా ౭౭

కల్పకాలేతి తచ్ఛర్యం (?) యథా వక్తుం కథంచన
ఏకేన హి కృత స్యాస్య పాపస్య పరమేశ్వర ౭౮
ప్రాయశ్చిత్తం నపశ్యన్తి సర్వశాస్త్రేషు సూరయః
ఏవంవిధో౽సౌ పాపాత్మా కథం ప్రాప్త స్తవాంతికం ౭౯
యోగినా మప్యలభ్యం య త్తత్సాపి ప్రాప్తవాన్ కథం
స్వతంత్రో౽పి మహాదేవ స్సర్వదేవేషు కీర్తితః ౮౦
సుకుమారప్రసంగేణ స్వతంత్రత్వం ప్రకాశితం

సూతః :—

ఇత్యుక్త్వా దండముద్రాం తాం శివాయ వినివేద్యచ ౮౧
పపాత దండవ ద్భూమౌ ప్రసీదేతి వద న్ముహుః
త మువాచ మహాదేవః ప్రహసన్ కరుణానిధిః ౮౨
కరాభ్యాంచ సముత్థాప్య పాదయోః పతితం యమం

ఈశ్వరః :—

ఆశ్చర్య మత్ర మా కర్షీ స్సుకుమారకృతే యమ ౮౩
వైషమ్య మత్ర మే నాస్తి శృణు వక్ష్యామి కారణం
అనేన సుకుమారేణ యదిదం దుష్కృతం కృతం ౮౪
సంఖ్యా మయా ప్యశక్యం య ద్యో౽వ్యస్మి తారకసంభవత్
న తస్య దుష్కృతి ర్దృష్టా సర్వశాస్త్రేషు సాంప్రతం ౮౫
తథావిధం మహాపాపం దగ్ధ్వా సర్వం క్షణేనతు
శివరాత్రివ్రతం దృష్ట్వా మత్సమీప ముపాగమత్ ౮౬

యమః :—

ఏవంవిధో౽సౌ పాపాత్మా శుద్ధో౽భూ ద్వ్రతదర్శనాత్
తద్వ్రతం బ్రూహి మే దేవ కదా కార్యం మనీషిభిః ౮౭

ఈశ్వరః :—

మాఘకృష్ణచతుర్దశ్యాం రాత్రౌ జాగరణాన్వితః
వ్రతం కార్యం మహాప్రాజ్ఞ ప్రాజాపత్యఫలప్రదం ౮౮

మహేశ్వరం
...స్తే బ్రహ్మాత్వ మాగతః ౮౯
...సారేణ మంత్రేణ శివరాత్రౌ మహేశ్వర
శివరాత్రివ్రతం కృత్వా విష్ణు ర్విష్ణుత్వ మాగతః ౯౦
శివరాత్రౌ శివం పూజ్య మృత్యుమోచనవిద్యయా
కల్పాయు రభవ త్పూర్వం మార్కండేయో మహామునిః ౯౧
అష్టౌచ వసవ స్సర్వే రుద్రా ఏకాదశ స్మృతాః
వేదసారేణ సంపూజ్య సర్వదేవత్వ మాగతాః ౯౨
బహునాత్ర కి ముక్తేన సారభూతం వచ శ్శృణు
ఆచండాలమనుష్యాణాం పాపానాం దహనక్షమం ౯౩
మేరుమందరతుల్యస్య రాశిః పాపస్య కర్మణః
సంచిత స్సుకుమారేణ సర్వలోకస్య పశ్యతః ౯౪
మాఘకృష్ణచతుర్దశ్యాం మహానిశి మహేశ్వరం
చండాలీ మాత్మజాం రంతుం పుష్పా ణ్యాహర్తు మాగతః ౯౫
సంపూజ్యమానం వ్రతిభిః తస్మిన్ కాలే దదర్శ సః
నానాసుగంధకుసుమై శ్చందనాదివిలేపనైః ౯౬
భక్ష్యభోజ్యాన్నపానైశ్చ తాంబూలై శ్చంద్రసంయుతైః
గీతవాద్యనినాదైశ్చ పురాణై స్తోత్రపాఠకైః ౯౭
సంపూజ్యమానం వ్రతిభి శ్శివలింగం మహానిశి
దదర్శ సుకుమారోఽసౌ యుక్తః పాతకకోటిభిః ౯౮
వ్యాజేనాపి తదా ప్రాప్తి స్తత్క్షణాత్ దగ్ధకల్మషః
సర్వయజ్ఞతపోదానవ్రతానా మాప్తవాన్ ఫలం ౯౯
సర్వసారేణ ధర్మేణ యుక్తో వా సుకుమారకః
మ మాంతిక మనుప్రాప్య గాణాపత్యం చ లబ్ధవాన్ ౧౦౦
యథా ప్రజ్వలితో వహ్ని శ్శుష్కమాత్రం చ నిర్దహేత్
జ్ఞానాజ్ఞానకృతం పాపం వ్రతం దహతి దర్శనాత్ ౧౦౧

సందేహం మా కృథా కించిత్ [illegible] కథంచన
మహాపాతకలక్షాణి పాతకాని కృతె[illegible] ౦౨
శివరాత్రివ్రతం దృష్ట్వా యత్పుణ్యం ప్రా[illegible]
తత్పుణ్యేన ప్రదగ్ధాశ్చ మహాపాతకకోటయః ౧౦౩
రాజసూయసహస్రస్య అశ్వమేధాయుతస్యచ
కపిలాకోటిదానస్య భూమేః కృత్స్నస్య యత్ఫలం ౧౦౪
శతవర్షసహస్రాణి తప స్తప్త్వా తు యత్ఫలం
పుణ్యక్షేత్రనివాసాచ్చ సర్వతీర్థావగాహనాత్ ౧౦౫
ఏతేషాం యత్ఫలం ప్రోక్తం శాస్త్రేషు వివిధేష్వపి
తత్పుణ్యం కోటిగుణితం సుకుమారోఽపి లబ్ధవాన్ ౧౦౬
శివరాత్రివ్రతం దృష్ట్వా పుష్పవ్యాజేనచాగతః
తపస్విభ్యోఽధికో హ్యేషః యజ్వభ్యో హ్యధికో మతః ౧౦౭
సర్వేభ్యః పుణ్యకృద్భ్యశ్చ సుకుమారోఽధికో మతః
తేన పుణ్యేన మహతా గణేశ్వరపదం గతః ౧౦౮
భోగా న్భుక్త్వా స్సువిపులాన్ కల్పాంతం మమ సన్నిధౌ
తతశ్చాపి చ్యుతః కాలా దధికాభ్యో భవిష్యతి ౧౦౯
తత్ర మాహేశ్వరో భూత్వా జ్ఞానం లబ్ధ్వా మదాత్మకం
మహిమ్నా విష్ణునా జ్ఞేయో మమ సాయుజ్య మేష్యతి ౧౧౦
మద్భక్తాస్తు విశేషేణ పూజనీయా స్సదా యమ.

యమః :—

త్వద్భక్తాః కీదృశా దేవ కిం నిష్ఠాః కేన లక్షితాః ౧౧౧
కిం తేషాం లక్షణం బాహ్య మాంతరం లక్షణం వద

ఈశ్వరః :—

శృణు ధర్మ ప్రవక్ష్యామి భక్తానాం లక్షణం మమ ౧౧౨
భస్మోద్ధూళితసర్వాంగాః త్రిపుండ్రాంకితమస్తకాః
రుద్రాక్షమాలాభరణా శ్శివపూజాపరాయణాః ౧౧౩

ఃu˙ క్తజపాసక్తా శ్శతరుద్రీయపాఠకాః

ఆధర్వణీం శిఖాం యే చ పఠంతి శిరస శ్శ్రితిం ౧౧౫

పౌరుషం యః పఠే త్సూక్తం పవమానం చ యః పఠేత్

త్వరితం నీలరుద్రంచ శివసంకల్పమేవచ ౧౧౬

మహాదేవాదినామాని జిహ్వాగ్రే యస్య వర్తతే

మమ ప్రియతరా హ్యేతే పూజ్యా స్సర్వే త్వయా మమ ౧౧౭

త్రికాల మేకకాలం వా యే వా ధ్యాయన్తి శంకరం

నృత్యమానం త్రయీనేత్రం చంద్రార్ధకృతశేఖరం ౧౧౮

ఉమామహేశ్వరం రూపం దక్షిణామూర్తి మేవవా

మృగటంకధరం దేవం నీలకంఠ మథాపి వా ౧౧౯

పంచాననమయీం మూర్తిం హృది ధ్యాయన్తి యే నరాః

మమ పూజ్యతమా హ్యేతే యది పాపాన్వితా అపి ౧౨౦

పూజనీయా స్సదా భక్త్యా మమ చేదిచ్ఛసి ప్రియం

యథా పృష్టం తథా ప్రోక్తం కిం భూయశ్శ్రోతు మిచ్ఛసి ౧౨౧

యమః :—

శ్రుతం దేవ మయా సర్వం కథ్యమానం త్వయా శివ

శివరాత్రివ్రత స్యాస్య విధిం మాహాత్మ్య మేవచ ౧౨౨

ఉద్ధూళనస్య మాహాత్మ్యం త్రిపుండ్రస్య క్రమం మయా

రుద్రాక్షాణాం చ మాహాత్మ్యం లింగపూజావిధేః ఫలం ౧౨౩

త్వద్భక్తానాంచ మాహాత్మ్యం మంత్రాణాంచ శ్రుతం మయా

త్వన్నామకీర్తనా త్సద్యః పతితోఽపి విముచ్యతే ౧౨౪

కిం పున ర్యే మహాత్మానః త్వయి భక్తిసమన్వితాః

యజ్ఞేషు హూయమానో ఽగ్ని శ్శ్మశానస్థోఽపి వా

సర్వై స్సంపూజ్యతే విప్రై రనింద.
దుర్వృత్తా వా సువృత్తా వా శ్వపచ
మమ పూజ్యతమా భక్త్యా మహాదేవ తవాజ్ఞయా
సుకుమారప్రసంగేణ జిజ్ఞాసార్థ మిహాగతః
సర్వసారతమా౯ ధర్మాన్ శ్రుతవాన్ త్వత్ప్రసాదతః
ఇదానీం గతసందేహః కృతార్థోఽస్మి మహేశ్వర

ఈశ్వరః :—

యమ సంయమనీం గచ్ఛ దండముద్రాసమన్వితః
పాపిష్ఠానాం చ సర్వేషాం శాసనం కురు యత్నతః

సూతః :—

ఏత చ్ఛ్రుత్వా వచ స్సత్యం మహాదేవేన భాషితం
ప్రణిపత్య మహాదేవం స్తుత్వా చ వివిధై స్స్తవైః
దండముద్రాం సమాదాయ స్వాంపురీం ప్రయయౌ యమః ౧౩౦

ఓమిత్యాది మహాపురాణే శ్రీస్కాందే

ఈశానసంహితాయాం శివరాత్రి

మాహాత్మ్యే శంకరయమ

సంవాదో నామ

త్రిసప్తతి తమో

ఽధ్యాయః

శ్రీరస్తు.